

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**PRAVO DJETETA NA OBRAZOVANJE U PODRUČJIMA
POSEBNE DRŽAVNE SKRBI NA PRIMJERU SPLITSKO –
DALMATINSKE ŽUPANIJE**

Diplomski rad

Marija Bartulović

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**PRAVO DJETETA NA OBRAZOVANJE U PODRUČJIMA POSEBNE
DRŽAVNE SKRBI NA PRIMJERU SPLITSKO – DALMATINSKE ŽUPANIJE**

Diplomski rad

Marija Bartulović

Mentorica: Dr.sc. Ana Širanović

Zagreb, 2019.

Pravo djeteta na obrazovanje na područjima posebne državne skrbi na primjeru Splitsko – dalmatinske županije

Sažetak

Pravo na obrazovanje jedno je od temeljnih ljudskih prava odnosno prava djeteta. Osiguranjem prava na obrazovanje omogućuje se uživanje ostalih ljudskih prava. Pravo na obrazovanje podrazumijeva dostupnost osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, ali i kvalitetu obrazovnog procesa. S obzirom da je osnovno obrazovanje temeljna razina obrazovanja koja je u međunarodnom pravu definirana kao razina koja treba biti obvezna, besplatna i svima dostupna, dostupnost i kvaliteta osnovnog obrazovanja zauzimaju centralno mjesto u ovom radu. U proučavanju prava na obrazovanje polazi se od *4-A scheme* Katarine Tomaševski, putem koje autorica to pravo opisuje njegovim četirima dimenzijama: raspoloživosti, dostupnosti, prihvatljivosti i prilagodljivosti. Cilj ovog rada je dobivanje uvida u stanje prava na obrazovanje na područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Kako bi se omogućilo dobivanje holističkog uvida, korištena je metoda *studije slučaja*, a podatci su prikupljeni putem analize dokumentacije i intervjuiranja relevantnih aktera. Analiza dokumentacije za cilj je imala dobivanje uvida u stanje odgoja i obrazovanja u cijeloj Splitsko-dalmatinskoj županiji, dok su u intervjuima sudjelovali ravnatelji te po jedan stručni suradnik i učitelj iz triju škola koje pripadaju područjima posebne državne skrbi, odabranih na temelju relevantnih kriterija (broja učenika u školi, stope rizika od siromaštva, udaljenosti općine od dvaju većih gradova županije). Analiza prikupljenih podataka pokazala je da područje u kojem učenici žive i školuju se, odnosno ulaganja lokalne zajednice u obrazovanje, igraju ulogu u prilikama koje učenici imaju u obrazovanju. Kao pozitivni aspekti obrazovanja u istraživanim područjima ističu se bolji međuljudski odnosi u školi te mogućnost veće posvećenosti individualnim potrebama učenika.

Ključne riječi: pravo na obrazovanje, dostupnost obrazovanja, kvaliteta obrazovanja, područja posebne državne skrbi

Children's right to education in areas of special national care on the example of the Split - Dalmatia County

Abstract

The right to education is a fundamental human and child's right. Ensuring the right to education enables the enjoyment of other human rights. The right to education implies the availability of primary, secondary and higher education, but also the quality of the educational process. Considering that primary education is the core level of education defined in international law as a level that should be mandatory, free and accessible to all, the availability and quality of primary education is central to this work. The study of the right to education is based on Katarina Tomasevski's *4-A scheme*, with which the author describes this right through its four dimensions: availability, accessibility, acceptability and adaptability. The aim of this work is to gain insight into the state of the right to education in the areas of special national concern in the Split-Dalmatia County. A *case study* method was used to provide holistic insight, and data was collected through the analysis of documentation and interviews with relevant subjects. The analysis of the documentation aimed at gaining insight into the state of education in the entire Split-

Dalmatia County, while the interviews were conducted with principals, one member of a school professional/counseling team and one teacher from three schools situated in areas of special national concern, selected by relevant criteria (number of students, at-risk-of-poverty rates, distance from two major cities in the county). The analysis of the collected data showed that the area in which students live and study and local community investment in education both play a role in the student's educational opportunities. Positive aspects of education in researched areas include better interpersonal relationships at school and greater possibilities for attending to students' individual needs.

Key words: right to education, availability of education, quality of education, areas of special national care

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Zakonski okvir prava na obrazovanje	3
2.1. Međunarodni okvir prava na obrazovanje.....	3
2.2. Regionalni okvir prava na obrazovanje.....	6
2.3. Nacionalni okvir prava na obrazovanje.....	8
3. Što pravo djeteta na obrazovanje podrazumijeva?	9
3.2. Četiri dimenzije prava na obrazovanje.....	10
4. Stanje prava na obrazovanje u Republici Hrvatskoj	14
5. Opće stanje razvijenosti i stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Republici Hrvatskoj	20
6. Istraživanje prava djece na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi	25
6.1. Idejni dio	25
6.1.1. Područje i predmet istraživanja	25
6.1.2. Problem istraživanja	25
6.1.3. Strategija istraživanja	26
6.1.4. Cilj istraživanja.....	27
6.1.5. Istraživačka pitanja	28
6.2. Tehnički dio	29
6.2.1. Opći metodološki pristup	29
6.2.2. Etički aspekti istraživanja.....	30
6.2.3. Uzorak intervju	31
6.2.4. Postupci i instrumenti	32
6.2.5. Postupak analize i interpretacija podataka	33
7. Interpretacija podataka i rasprava o rezultatima istraživanja.....	34
7.1. Analiza stanja na područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji	35
7.2. Interpretacija podataka i rasprava o rezultatima dobivenim putem intervjua	41
7.2.1. Raspoloživost obrazovanja.....	41
7.2.2. Dostupnost obrazovanja	45
7.2.3. Prihvatljivost obrazovanja	49
7.2.4. Prilagodljivost obrazovanja	57

8. Ograničenja studije i preporuke	61
9. Zaključak	63
10. Literatura.....	65
11. Prilozi.....	69
Prilog 1. Molba za sudjelovanje u istraživanju	69
Prilog 2.. Suglasnost za provođenje i snimanje intervjua	70
Prilog 3. Protokol intervjua – ravnatelj	71
Prilog 4. Protokol intervjua – stručni suradnik	75
Prilog 5. Protokol intervjua – učitelj	79

1. Uvod

Premda je Konvencijom o pravima djeteta prije tri desetljeća svakom djetetu pravno osigurano pravo na obrazovanje, mnoga djeca i dalje nemaju pristup osnovnim razinama obrazovanja. Prema prognozama UNICEF-a (2016) ukoliko ne dođe do poboljšanja kada su u pitanju politički angažman i ulaganja u obrazovanje, 2030. godine 60 milijuna djece osnovnoškolske dobi bit će izvan sustava odgoja i obrazovanja. S obzirom na to da je međunarodnim ugovorom u području ljudskih prava osnovno obrazovanje definirano kao razina obrazovanja koja bi trebala biti obvezna, besplatna i svima dostupna, upravo ta razina bit će u fokusu ovog rada. Razumijevanje koncepta prava na obrazovanje nije moguće bez upoznavanja zakonske regulative na kojoj je ono utemeljeno. Među najvažnijima za ovaj rad ističe se *Međunarodni pak o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima* kojim je prvi put svakoj osobi osigurano pravo na obrazovanje te *Konvencija o pravima djeteta* kojom su sumirane obveze država i cjelokupne društvene zajednice prema djetetu. Nadalje, razumijevanje i proučavanje prava na obrazovanje olakšava teorijski okvir *4-A shema* Katarine Tomaševski unutar kojeg je pravo na obrazovanje opisano putem četiri dimenzije. Dimenzije se odnose na: raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja. Putem navedenih dimenzija produbljuje se razumijevanje obveza države u osiguranju prava na obrazovanje. Imajući u vidu kako je pravo na obrazovanje najugroženije za onu djecu koja žive u siromašnim obiteljima i/ili zajednicama (Tomaševski, 2006), u fokus ovog rada su područja koja su slabije razvijena od ostatka Republike Hrvatske, definirana kao *područja posebne državne skrbi*.

U teorijskom dijelu rada prikazano je zakonsko i teorijsko utemeljenje prava na obrazovanje. S obzirom na to da su četiri dimenzije K. Tomaševski osnova za razumijevanje prava na obrazovanje one su detaljno objašnjene. S ciljem dobivanja uvida u stanje prava na obrazovanje djece koja žive u najnerazvijenijim dijelovima Hrvatske u fokusu ovog rada su područja posebne državne skrbi. Ona se izdvajaju kao područja koja su zbog devastiranja tijekom Domovinskog rata te loših ekonomskih, gospodarskih i demografskih prilika najmanje razvijena područja Hrvatske. Otežavajuća okolnost u stvaranju uvida u stanje prava na obrazovanje proizlazi iz toga što je tema prava na

obrazovanje, pogotovo kada je riječ o obrazovanju u nerazvijenim dijelovima relativno nova u znanstvenim radovima i istraživanjima na području Hrvatske.

U empirijskom dijelu rada predstavljeni su rezultati dobiveni studijom slučaja koja je provedena na Splitsko-dalmatinskoj županiji. Ovako postavljenim istraživanjem pokušao se dobiti uvid u prepreke i izazove kada je u pitanju zadovoljenje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi.

2. Zakonski okvir prava na obrazovanje

U počecima razvoja ljudske civilizacije društvene norme formulirale su se u obliku dužnosti te su se pojavljivale u sklopu vjerskih, moralnih i pravnih propisa (Spajić – Vrkaš i sur., 2004). Prvi dokumenti koji su na tragu modernog shvaćanja ljudskih prava su britanska *Povelja prava* (1689), američka *Deklaracija o neovisnosti* (1776) i francuska *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* (1789). U navedenim dokumentima govori se o tome kako prava pripadaju čovjeku i građaninu, ali se pod time misli samo na muškarce (Spajić – Vrkaš i sur., 2004). Na taj način izvan okvira 'prava čovjeka' ostale su žene, pripadnici drugih rasa i starosjedički narodi. Poticaj za promjene javlja se uslijed velikih ratnih razaranja tijekom Drugog svjetskog rata i strahota učinjenih nad čovječanstvom. Navedeno je međunarodnu zajednicu potaknulo na promjene u definiranju ljudskih prava koje su rezultirale utemeljenjem jednakih prava za sve ljude bez obzira na spol, rod, vjeroispovijest, boju kože, nacionalnost i sl. Među ljudskim pravima pravo na obrazovanje ima značajnu ulogu. Osim što je temeljno pravo svakog čovjeka, ono je pretpostavka za ostvarivanje gotovo svih drugih ljudskih prava te jedan od najboljih instrumenata u borbi protiv siromaštva (Barnier Leroy, 2016).

2.1. Međunarodni okvir prava na obrazovanje

Prvi međunarodni dokument kojim su utemeljena prava za sve ljude je *Opća deklaracija o ljudskim pravima*. Ona je proglašena 10. prosinca 1948. godine na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda (Barnier Leroy, 2016). Njome je pravo na obrazovanje (čl. 26.) definirano na sljedeći način:

- "1. Svatko ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnim i temeljnim stupnjevima. Osnovno obrazovanje mora biti obvezno. Tehničko i stručno obrazovanje mora biti opće dostupno, a visoko obrazovanje mora biti jednako dostupno svima na osnovi uspjeha.
2. Obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobnosti i jačanju poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ono mora promicati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili

vjerskim grupama te podupirati djelovanje Ujedinjenih naroda na održavanju mira.

3. Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru vrste obrazovanja za svoju djecu.”

(Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948).

Iz navedenog članka vidljivo je kako su Deklaracijom utemeljene odrednice obrazovanja koje su aktualne i danas. Navedene se odnose na: osnovno obrazovanje koje je obvezno i besplatno, tehničko i stručno obrazovanje koje je svima dostupno te visoko obrazovanje dostupno u skladu sa sposobnostima pojedinca. Nadalje, u navedenom dokumentu određen je i smjer djelovanja u obrazovanju – ističe se holistički pristup razvoju djeteta te se promoviraju mir i međusobno uvažavanje. Ujedno je zajamčeno i prvenstvo izbora roditelja kada je u pitanju obrazovanje djeteta. Tijekom izrade Deklaracije velika polemika razvila se prilikom definiranja obveznog obrazovanja. Zbog negodovanja mnogih zemalja te u to vrijeme nerealne mogućnosti stvaranja školske obveze za odrasle obrazovanje je definirano kao obvezno samo na osnovnoj razini (Barnier Leroy, 2016). S obzirom da je Deklaracija svečana izjava, izraz moralne i političke predanosti, ali ne i pravna obveza, bilo je potrebno formulirati dokument koji će biti pravno obvezujući. Taj cilj je ostvaren tek po završetku Hladnog rata. Opća skupština Ujedinjenih naroda 1966. godine usvojila je dva dokumenta: *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* i *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. Dok se u prvom dokumentu pravo na obrazovanje samo spominje unutar jednog članka u sklopu vjerskog obrazovanja, u drugom se ono detaljnije definira. U Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima pravo na obrazovanje utemeljeno je u čl. 13. i 14. Članak 13. sastoji od četiri stavka (Barnier Leroy, 2016). Premda se 1. i 3. stavkom potvrđuju elementi utvrđeni čl. 26. Opće deklaracije o ljudskim pravima, 2. stavak odnosi se na obveze na koje pristaju države članice, a one podrazumijevaju:

- osiguravanje besplatnog i obveznog osnovnog obrazovanja;
- omogućavanje raspoloživosti i dostupnosti srednjeg, tehničkog i strukovnog obrazovanja;
- ostvarivanje jednake dostupnosti višeg i visokog obrazovanja, u skladu sa sposobnostima pojedinaca;
- uvođenje sustava stipendiranja učenika;

- poboljšavanje materijalnog položaj učitelja.

Iz navedenog je vidljivo kako na ovoj razini utemeljenja prava na obrazovanje ono dobiva širu perspektivu, koja obuhvaća stipendiranje učenika i poboljšanje materijalnog položaja učitelja. Nadalje, člankom 14. ističe se važnost osiguranja obveznosti i besplatnosti obrazovanje te se obvezuje države na donošenje plana njegove provedbe (Barnier Leroy, 2016). Ratifikacija Pakta obvezuje države na slanje izvještaja Komisiji za ekonomska, socijalna i kulturna prava, svake četiri godine, koja državama daje preporuke za unaprjeđenje prakse (Barnier Leroy, 2016).

S obzirom na to da obrazovanje u pravilu započinje u razdoblju djetinjstva, ono zauzima važno mjesto u zakonima koji štite prava djeteta. Prvi dokument kojim se utvrđuju i štite prava i slobode svakog djeteta, bez obzira na spol, nacionalnost, vjersko i kulturno podrijetlo, je *Ženevska deklaracija* iz 1924. godine (Spajić-Vrkaš, 2004). Sljedeći značajan dokument za zaštitu prava djeteta na međunarodnoj razini je *Deklaracija o pravima djeteta* iz 1959. godine. No, kako bi prava utemeljena u Deklaraciji postala pravno obvezujuća, 1989. godine usvojena je *Konvencija o pravima djeteta*, koju su ratificirale gotovo sve zemlje svijeta osim Sjedinjenih Američkih Država. Kada je riječ o pravu na obrazovanje ono je u Konvenciji definirano člancima 28. i 29. Pravo na obrazovanje nastavlja se na kriterije koji su određeni prethodno spomenutim međunarodnim dokumentima poput: osiguravanja obaveznog i besplatnog obrazovanja, omogućavanja pristupa srednjoškolskom obrazovanju te osiguranja dostupnosti visokog obrazovanje svima u skladu sa sposobnostima. U Konvenciji se pojavljuju i određene novine u odnosu na definiranje obrazovanja u prethodnim dokumentima. Člankom 28., među ostalim, se ističe provođenje školske discipline na način kojim se potvrđuje ljudsko dostojanstvo te se potiče zemlje potpisnice na razvoj međunarodne suradnje u području obrazovanja, osobito u cilju suzbijanja neznanja i nepismenosti u svijetu. Člankom 29. Konvencije o pravima djeteta, određeno je kako bi odgoj i obrazovanje trebali djelovati u smjeru:

- punog razvoja djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti;
- promicanja poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašanih u Povelji Ujedinjenih naroda;

- poticanja poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrijednota, nacionalnih vrijednota zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potječe te poštivanje civilizacija koje se od njega razlikuju;
- pripreme djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama te osobama starosjedilačkog podrijetla;
- poticanju zaštite prirodnog okoliša (Konvencija o pravima djeteta, 1989).

Kako bi bio osiguran nadzor nad pravima djeteta 1991. godine se osniva Odbor za prava djeteta. Zemlje koje su ratificirale Konvenciju dužne su podnositi redovita izvješća Odboru o mjerama koje su poduzele i kojima osiguravaju zadovoljenje prava utvrđenih Konvencijom. Na temelju zaprimljenih izvještaja Odbor izdaje prijedloge i preporuke za unaprjeđenje provedbe prava.

Pored gore navedenih najznačajnijih dokumenata koji reguliraju pravo na obrazovanje, Barnier Leroy (2016) ističe još nekolicinu međunarodnih sporazuma koji su bili od iznimnog značaja za osiguranje prava na obrazovanje. Među najznačajnijima je UNESCO-va *Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju* iz 1960. godine. Glavni ciljevi Konvencije su: zabraniti svaki oblik diskriminacije na području obrazovanja i promovirati jednake prilike i jednako postupanje za sve, poštujući različitost obrazovnih sustava. Tekst Konvencije nadopunjen je 1989. godine UNESCO-om *Konvencijom o tehničkom i stručnom obrazovanju*. Nadalje, 1990. godine održana je Svjetska konferencija o obrazovanju za sve u Jomtieni po završetku koje je usvojena *Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve* kojom je učvršćena predanost međunarodne zajednice pravu na obrazovanje i razrađen okvir djelovanja za države kako bi se obrazovanje što prije omogućilo svima (Barnier Leroy, 2016).

Ljudska prava, među kojima i pravo na obrazovanje, s međunarodne razine prenose se na regionalne i nacionalne ugovore i zakone kako bi time svakoj osobi bila zajamčena prava u zemlji u kojoj živi ili u kojoj se zatekne.

2.2. Regionalni okvir prava na obrazovanje

Kada govorimo o regionalnim područjima zaštite ljudskih prava, a zajedno s njima i prava na obrazovanje, ističu se tri regionalna područja. To su Međuamerički sustav ljudskih prava, Europski sustav ljudskih prava i Afrički sustav ljudskih prava. S obzirom na to da Republika Hrvatska pripada Europskom regionalnom sustavu, u nastavku ću podrobnije predstaviti zakonsko utemeljenje prava na obrazovanje na navedenoj razini.

Na razini Vijeća Europe konstituirani su *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* te Europski sud za ljudska prava kao temeljna tijela zaštite ljudskih prava (Barnier Leroy, 2016). Pravo na obrazovanje u Konvenciji utemeljeno je u čl. 2. Prvog dodatnog protokola iz 1952. godine. Ono glasi ovako:

“Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem države će poštivati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. ” (Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1952).

Nadalje, pravo na obrazovanje je definirano i u *Europskoj socijalnoj povelji* iz 1961. godine. Njome je određeno kako osnovno i srednje obrazovanje moraju biti besplatni te kako se treba poticati redovito pohađanje škole, osigurati tehničko i profesionalno obrazovanje i omogućiti pristup sveučilišnom studiju.

U kontekstu Europske unije pravo na obrazovanje osigurano je *Poveljom temeljnih prava Europske unije* iz 2000. godine. U njoj je pravo na obrazovanje definirano čl. 14. u kojem stoji da svatko ima pravo na obrazovanje te na pristup strukovnom i trajnom osposobljavanju, pri čemu se naglašava i sloboda osnivanja obrazovnih ustanova te se uzima u obzir pravo roditelja na odabir obrazovanja djeteta. Iako navedeni članak sadržava temeljne značajke prava na obrazovanje na međunarodnoj razini, možemo zamijetiti kako temeljnim pravnim aktima na razini Europske unije pravo na obrazovanje nije precizno određeno. Spajić – Vrkaš i sur. (2004) ističu kako Europska unija u području obrazovanja zauzima ulogu posrednika među zemljama članicama, pri čemu im osigurava prostor za razmjenu ideja i iskustava proizašlih iz različitih obrazovnih sustava na temelju kojih se donose smjernice za zajedničko djelovanje. Bitno obilježje Europske unije je i zadržavanje načela supsidijarnosti, kojim odgovornost za sadržaje nastave i organizaciju obrazovnog sustava pripada svakoj državi. Europska unija najviše pažnje kada je u pitanju

obrazovanje usmjerava na mobilnost studenata i profesora te stručno obrazovanje (Barnier Leroy, 2016).

Nadzor nad osiguranjem prava na obrazovanje na razini Europe prepušten je Europskom sudu za ljudska prava. S obzirom na to da su zemlje koje pripadaju Europskoj uniji ujedno i članice Vijeća Europe, Europska unija nema razvijene posebne mehanizme nadzora nad ostvarenjem ljudskih prava (Spajić – Vrkaš i sur., 2004).

2.3. Nacionalni okvir prava na obrazovanje

Republika Hrvatska potpisnica je prethodno navedenih dokumenata te je to obvezuje na osiguravanje prava na obrazovanje svakom djetetu. Na nacionalnoj razini temeljni dokument kojim je pravo na obrazovanje uređeno je *Ustav Republike Hrvatske*. Člankom 66. Ustava, određeno je kako obrazovanje treba biti dostupno svakom pojedincu pod jednakim uvjetima, u skladu s njegovim sposobnostima te kako je obvezno obrazovanje besplatno. Nadalje, člancima 67. i 68. ističe se kako se mogu osnivati privatne škole i učilišta te se jamči autonomija sveučilišta. Pravo na obrazovanje detaljnije je definirano specifičnim zakonima poput: *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, *Zakonom o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu*, *Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja*, *Državnim pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* i drugima¹.

Kako bi se osiguralo poštivanje prava na obrazovanje u Hrvatskoj su osnovane institucije pravobraniteljice, među kojima su pravobraniteljica za djecu, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (Širanović, 2016). Navedene institucije zaprimaju pritužbe vezane uz kršenje ljudskih prava, među kojima i prava na obrazovanje. Pritom nastoje putem savjeta, preporuka i naputaka poboljšati položaj pojedinaca u društvu te osigurati zadovoljenje prava za sve građane.

¹ Detaljan pregled zakona i pravilnika Republike Hrvatske o odgoju i obrazovanju moguće je vidjeti na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja: <https://mzo.gov.hr/dokumenti/10>

Prilikom analize zakonskog okvira prava na obrazovanje možemo uočiti kako je na svim razinama, od međunarodne do nacionalne, osnovnoškolsko obrazovanje definirano kao razina koja je obvezna i koja treba biti besplatna za sve. S obzirom da je ona jedina razina obrazovanja koja je obvezna za svu djecu te koja bi trebala biti besplatna i dostupna svima, a nerijetko se određuje i kao temeljna razina obrazovanja, razina osnovnog obrazovanja bit će u fokusu ovog rada.

3. Što pravo djeteta na obrazovanje podrazumijeva?

U prethodnom poglavlju prikazana je zakonska regulativa kojom je pravo na obrazovanje normativno određeno. S obzirom da je odgojno-obrazovni sustav iznimno kompleksan te da na uspješnost djece u obrazovanju utječu brojni faktori, u nastavku rada nastojat ću produbiti razumijevanje prava na obrazovanje.

Važnost osiguranja prava na obrazovanje leži, između ostalog, i u njegovom suodnosu s ostalim pravima. Naime, ostvarivanjem prava na obrazovanje osigurava se mogućnost za uživanje svih ostalih ljudskih prava (Maleš, 2002; Spajić-Vrkaš i sur., 2004; Tomaševski, 2006; Melchiorre, 2010; Farnell, 2012). Razlog tome leži u činjenici što su prava neodvojiva te osiguranje jednog prava omogućava osiguranje i promicanje drugih prava (Maleš, 2002). Farnell (2012) ističe kako osiguravanjem jednakih obrazovnih prilika preventivno djelujemo na obrazovni neuspjeh i socijalnu isključenost koji mogu biti dugoročno skupi za državu. Stoga možemo zaključiti kako osiguravanje prava na obrazovanje osim dobrobiti za pojedinca ima pozitivne učinke i na razvoj zajednice.

Premda pravo na obrazovanje pripada temeljnim ljudskim pravima, u mnogim zemljama postoje djeca kojima ono nije osigurano. Fond Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF), međunarodna organizacija koja brine o djeci te o njihovim potrebama i pravima, provela je istraživanje koje je pokazalo kako je 2012. godine od ukupnog broja djece osnovnoškolske dobi 58 milijuna djece bilo van sustava odgoja i obrazovanja (UNICEF, 2015). Nadalje, ukoliko ne dođe do poboljšanja kada su u pitanju politički angažman i ulaganja u obrazovanje u 2030. godini 60 milijuna djece osnovnoškolske dobi

bit će van sustava odgoja i obrazovanja (UNICEF, 2016). S obzirom na to da su Konvenciju o pravima djeteta prihvatile gotovo sve zemlje svijeta, osim SAD -a, ovakvi podaci su začuđujući te pozivaju na istraživanje uzroka opisanog stanja odnosno poteškoća provedbe prava na obrazovanje u praksi.

3.2. Četiri dimenzije prava na obrazovanje

Jedna od najistaknutijih svjetski afirmiranih stručnjakinja za ljudska prava, a osobito pravo na obrazovanje bila je Katarina Tomaševski (Radaković i Kilibarda, 2006), prva specijalna izjaviteljica Ujedinjenih naroda o stanju prava na obrazovanje u svijetu. Analizirajući zakonsku regulativu te prakse pojedinih zemalja i na taj način detektirajući probleme u osiguranju prava na obrazovanje, Tomaševski je svoj radni vijek posvetila ukazivanju na nejednak položaj djece diljem svijeta te unaprjeđenju provedbe prava na obrazovanje. Dugogodišnji teorijski rad, kao i praktični angažman u ispitivanju stanja prava na obrazovanje rezultirao je stvaranjem teorijskog okvira pod nazivom *4-A shema*. U navedenom okviru utemeljene su četiri dimenzije ključne za ostvarenje prava na obrazovanje, a to su: raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja. Kroz četiri navedene dimenzije autorica sumira obveze država koje proizlaze iz međunarodnih, regionalnih te nacionalnih zakonskih regulativa, a koje se u pojedinim zemljama zanemaruju (Tomaševski, 2001). Budući da je *4-A shema* od iznimne važnosti za razumijevanje prava na obrazovanje, ona predstavlja temelj ovog rada.

Osnova od koje autorica Tomaševski (2006) polazi u osiguranju prava na obrazovanje su financijska ulaganja države u obrazovanje. Ona predstavljaju ključ u osiguranju *raspoloživosti obrazovanja* za svu djecu. Proučavajući dobre i loše primjere implementacije prava na obrazovanje u zemljama diljem svijeta, Tomaševski je utvrdila kako se u zemljama u kojima je javno financiranje na zadovoljavajućoj razini obrazovanje provodi u državnim institucijama. Za djecu koja žive u tim zemljama obrazovanje je besplatno te je pristup omogućen svakom djetetu. Suprotno tome, ondje gdje je obrazovanje nedovoljno financirano iz državnog proračuna, javno obrazovanje postaje zamijenjeno privatnim oblicima obrazovanja. Privatno obrazovanje dostupno je samo

onima kojima financijske mogućnosti to dozvoljavaju. Dimenzija raspoloživosti svoje utemeljenje nalazi u odnosu triju osnovnih načela prava na obrazovanje, a to su: besplatnost, obveznost i dostupnost svima. Ona su međusobno povezana te se njihovim zadovoljenjem osigurava pristup obrazovanju za svako dijete. Osnovno obrazovanje određeno je kao obvezna razina obrazovanja za svu djecu. No, obveznost obrazovanja nije moguće zahtijevati sve dok ono nije besplatno. Osiguravanje besplatnosti preduvjet je koji omogućuje svakom djetetu, bez obzira na socio-ekonomski status roditelja, uživanje prava na obrazovanje. Suprotno tome, kada obrazovanje nije besplatno i dostupno svakom djetetu, pojedinci ostaju van odgojno-obrazovnog sustava, a time država ostaje bez obrazovanih i sposobnih građana (Tomaševski, 2006). Tomaševski (2006) u obrazlaganju dimenzije raspoloživosti ističe, dakle, kako države dostatnim izdavanjem za obrazovanje čine veliki korak u unaprjeđenju prava na obrazovanje. Govoreći o raspoloživosti obrazovanja ne smijemo zaboraviti kako roditelji imaju prvenstvo izbora obrazovanja djeteta u skladu sa svojim vjerskim, moralnim i etičkim načelima (Tomaševski, 2001). Stoga je država dužna osigurati dovoljan broj odgojno-obrazovnih ustanova koje će odgovarati različitim interesima pojedinaca koji žive na pojedinom području. Sažeto možemo reći kako ova dimenzija podrazumijeva obvezu države da osniva i financira odgojno-obrazovne ustanove te osigura financijske i materijalne resurse potrebne za osiguranje obrazovanja za sve (Širanović, 2016). Jedan od primjera kršenja prava na obrazovanje kojeg navodi Tomaševski (2006), povezan s dimenzijom raspoloživosti, odnosi se na zatvaranje škole u Australiji, u kojoj je od 142 učenika 138 bilo domorodačkog podrijetla. Zatvaranje navedene škole vlasti su u javnosti opravdale potrebom za proračunskom uštedom. Međutim, istraživanje organizacija u Australiji koje se bave zaštitom ljudskih prava pokazalo je kako postoje dokazi da je spomenuta škola zatvorena jer su je pohađala djeca domorodačkog podrijetla te su države smatrale ulaganje u školu nepotrebnim. Manje uočljiv primjer onemogućavanja pristupa obveznom obrazovanju vidljiv je u razlici između zakona i prakse koja se provodi u Kini. Naime, problem je nastao u gradu Pekingu jer su roditelji učenika morali plaćati određeni vid naknade za pohađanje osnovne škole te je time narušena besplatnost obrazovanja (Tomaševski, 2006). Primjere kršenja prava na obrazovanje u Republici Hrvatskoj, povezane s dimenzijom raspoloživosti i dimenzijama koje slijede analizirat ću u poglavlju kojem prikazujem stanju prava na obrazovanje u Hrvatskoj.

Pored raspoloživosti, država je dužna osigurati svakom djetetu i *dostupnost obrazovanja*. Kako bi to bilo moguće potrebno je detektirati i savladati prepreke koje se javljaju te onemogućavaju djeci odlazak u školu. Ukoliko prepreke na putu ostvarenja prava na obrazovanje nije moguće savladati, dolazi do isključenosti pojedinaca i/ili pojedinih skupina. Tomaševski (2006) ističe kako se problemu isključenosti može pristupiti na dva načina. Prvi je otkrivanje isključenih pojedinaca ili skupina i njihovo uključivanje u odgojno-obrazovni proces. Takav pristup za cilj ima ublažavanje posljedica, odnosno ispravljanje pogrešaka koje su se već dogodile. Suprotno tome, drugi pristup nudi rješenje koje dovodi do dugoročnih promjena. On se odnosi na promjenu isključivih politika i praksi te rješavanje uzroka isključenosti. Prepreke koje se mogu naći na putu ostvarenja prava na obrazovanje formulirane su u tri skupine: fizičke i ekonomske prepreke te diskriminacija u obrazovanju (Melchiorre, 2010). Sukladno navedenom prva stavka u osiguranju dostupnosti obrazovanja je fizičku blizinu odgojno-obrazovnih ustanova ili pristup putem modernih tehnologija (Širanović, 2012). Kada je riječ o fizičkoj dostupnosti za učenike koji pješače do škole potrebno je zadovoljiti sigurnosne uvjete poput izgradnje nogostupa te postavljanja ulične rasvjete, dok je u slučaju prevelike udaljenosti potrebno organizirati prijevoz za učenike.

Nadalje, kao glavnu prepreku ekonomskoj dostupnosti obrazovanja, Tomaševski (2006) izdvaja ekonomske krize koje se javljaju u valovima od 80-ih godina 20. stoljeća i pogađaju najmanje razvijene zemlje, ali i bogate zemlje. Budući da su krize dovele vlade pojedinih država do nemogućnosti ulaganja u obrazovanje, bile su primorane zatražiti financijsku pomoć. Rješenje financijskih problema ponudila je Svjetska Banka, te je time sebi osigurala mjesto ključnog svjetskog aktera u obrazovanju (Tomaševski, 2006). Međunarodni zakon trgovine, koji počinje vladati obrazovanjem svodi proces obrazovanja na prodaju i kupnju usluga te ga čini nedostupnim za onu djecu čije obitelji nisu u mogućnosti podmiriti financijske izdatke.

Posljednja prepreka u ostvarenju dostupnosti obrazovanja je diskriminacija u obrazovanju. Premda je na deklarativnoj razini svakom pojedincu omogućen pristup obrazovanju, unutar odgojno-obrazovnog sustava odražavaju se društvene nejednakosti koje su vezane uz spol, rasu, vjeroispovijest i sl. (Tomaševski, 2006). Diskriminacija, prema autorici Tomaševski (2006), često ostaje nevidljiva i nedovoljno istražena te ju je stoga teško prevladati.

Sljedeća dimenzija je *dimenzija prihvatljivosti* obrazovanja. Ona se odnosi na kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa te zahtijeva provjeravanje i mijenjanje sadržaja i metoda podučavanja i učenja u skladu s potrebama pojedinaca. U razjašnjenju ove dimenzije Tomaševski (2006) podsjeća kako se pravo na obrazovanje ostvaruje u odnosu između pojedinca i države. Stoga je država dužna regulirati obrazovanje, omogućiti slobodan izbor obrazovanja te brinuti o standardima koje je potrebno zadovoljiti u odgojno-obrazovnim ustanovama (sigurnost, sanitarije, učionice i sl.). Iz navedenog proizlazi kako unatoč tome što je za neke učenike osiguran pristup ustanovama odgoja i obrazovanja, ne znači kako je pravo na obrazovanje u potpunosti zadovoljeno te je potrebno propitati kvalitetu obrazovanja. Razlog za navedeno proizlazi iz spoznaje kako se u pojedinim državama svijeta događa da učenici napuštaju odgojno-obrazovne ustanove bez usvojene osnovne razine pismenosti i/ili osnovnog matematičkog znanja (Tomaševski, 2006). Navedeno su potvrdili rezultati UNICEF-ova (2015) istraživanja provedenog 2014. godine prema kojima polovina učenika koji pohađaju peti razred u ruralnim školama Indije nije mogla pročitati tekst na razini drugog razreda, a samo jedna četvrtina tih učenika je mogla izračunati osnovne zadatke dijeljenja. U pojašnjenju dimenzije prihvatljivosti Tomaševski (2006) navodi i važnost zaštite radničkih prava i sloboda učitelja. Oni su bitni akteri u sustavu odgoja i obrazovanja, ali se o njima rijetko govori na globalnoj razini te su nerijetko potplaćeni. Kao neizostavan aspekt dimenzije prihvatljivosti ističe se i promicanje ljudskih prava u odgoju i obrazovanju, njihovo prihvaćanje od strane svih aktera te postupanje u skladu s istima. Velika promjena u obrazovanju u posljednjih nekoliko godina, koja svoje temelje pronalazi u ljudskim pravima, je promjena u provođenju discipline unutar odgojno-obrazovnih ustanova. Ona podrazumijeva zabranu fizičkog kažnjavanja i psihičkog uznemiravanja unutar odgojno-obrazovnih ustanova (Tomaševski, 2001).

Posljednja dimenzija na putu zadovoljenja prava na obrazovanje je *dimenzija prilagodljivosti*, putem koje se naglašava potreba za prilagodljivosti sustava odgoja i obrazovanja, s ciljem njegova razvoja u skladu s društvenim promjenama te potrebama pojedinaca (Melchiorre, 2010). Tomaševski (2006) navodi kako djeca koja se ne uspiju prilagoditi formalnom sustavu obrazovanja najčešće ne uspijevaju previše napredovati u obrazovnoj hijerarhiji. Prema njoj rješenje problema leži u pronalasku odgovora na razlog neuspjeha pojedinaca te u djelovanju koje je usmjereno uklanjanju uzroka. Djevojčice i

učenici s teškoćama u razvoju primjer su skupina koje su kroz povijest bile isključene iz odgojno-obrazovnog sustava i koje su postepeno ulazile u redovne obrazovne ustanove (Tomaševski, 2006). Nadalje, kada su u pitanju djeca s teškoćama država zbog izdvajanja vremena, novca, prostora, osoba za rad s tim učenicima i dr., često segregira te učenike (Tomaševski, 2001). Zahvaljujući inzistiranju na prilagodljivosti sustava obrazovanja djeci kao dijela prava na obrazovanje, došlo je do pozitivnih pomaka za djecu s teškoćama u razvoju. Prilagodljivost obrazovanja također izostaje i kada su u pitanju učenici koji pripadaju kulturnim i vjerskim manjinama. Formalno obrazovanje koje ne prepoznaje specifične potrebe učenika zahtijeva njihovu asimilaciju u obrazovni sustav te dovodi do uniformiranosti. Asimilacija u odgojno obrazovni sustav najvidljivija je kod učenika manjinskih skupina. Nerijetko se unutar odgojno-obrazovno procesa zanemaruju njihov jezik, vjera i kultura te se na taj način od njih zahtijeva prihvaćanje većinske kulture bez mogućnosti njegovanja vlastite (Tomaševski, 2006). Tomaševski (2006) ističe kako je jezik nerijetko kolonizator u obrazovanju te se putem njega društvene nejednakosti perpetuiraju unutar odgojno-obrazovnog sustava. Obrazovanje bi trebalo biti otvoreno za različitosti te poticati djecu na međusobno prihvaćanje i uvažavanje. Potrebno je istaknuti u ovom dijelu kako su obrazovne politike artikulacija društvenih vrijednosti koje vladaju u pojedinoj državi (Tomaševski, 2006), a koje nisu nužno u skladu s vrijednostima koje se promoviraju putem ljudskih prava. Stoga, možemo zaključiti kako je sustav obrazovanja prikaz stanja u društvu te se kroz njega jasno vidi koji su prioriteti pojedinih vlasti, koje skupine se smatra manje vrijednima te ih se pokušava izgurati na društvene margine.

Možemo zaključiti kako je zadovoljenje prava na obrazovanje kompleksan proces. S obzirom na važnost koju zadovoljenje prava na obrazovanje ima za razvoj pojedinca, ali i društva u cijelosti, u nastavku rada prikazat ću stanje prava na obrazovanje u Republici Hrvatskoj, a nakon uvida u stanje na nacionalnoj razini usredotočit ću se na zadovoljenost prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi.

4. Stanje prava na obrazovanje u Republici Hrvatskoj

Republika Hrvatska potpisnica je međunarodnih dokumenata koji su odigrali ključnu ulogu u definiranju prava na obrazovanje poput: Opće deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima te Konvencije o pravima djeteta. Sukladno tome ona je u svoj Ustav uvrstila pravo na obrazovanje te je člankom 65. određeno kako je u Hrvatskoj osnovnoškolsko obrazovanje obavezno i besplatno, dok srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje moraju biti dostupni svakome u skladu s njegovim sposobnostima. Način funkcioniranja odgojno-obrazovnog sustava podrobnije je reguliran specifičnim zakonima, među kojima su: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja i mnogi drugi.

Zakonsko utemeljenje početna je točka u zaštiti prava na obrazovanje. No, kako bi se spriječile povrede prava i interesa djece, a među njima i prava na obrazovanje, potrebno je pratiti dobrobit djece i kvalitetu njihovih života u različitim sferama društva, za što su zadužena različita državna tijela. No, pored njih, praćenjem usklađenosti zakona i drugih propisa u Republici Hrvatskoj s međunarodnim dokumentima koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece te zaprimanjem pritužbi vezanih uz kršenje prava djeteta bavi se i neovisni Ured Pravobraniteljice za djecu (Pravobraniteljica za djecu, 2016). Putem upozorenja i preporuka upućenih državnim tijelima koja se bave organizacijom i razvojem odgojno-obrazovnog sustava, među kojima su glavni Ministarstvo znanosti i obrazovanja te Agencija za odgoj i obrazovanje, Ured nastoji ostvariti promjene u društvu u smjeru poboljšanja uvjeta školovanja djece. U ovome ću poglavlju ukratko predstaviti podatke iz pet posljednjih godišnjih izvještaja Pravobraniteljica za djecu (za 2014., 2015., 2016., 2017., 2018. godinu), koji primjereno oslikavaju stanje prava na obrazovanje u Republici Hrvatskoj.

U 2018. godini, gledajući regionalnu rasprostranjenost, najveći broj pritužbi vezanih uz kršenje prava djeteta zabilježen je u Splitsko-dalmatinskoj županiji (264), slijedi ju Primorsko-goranska županija (244), Grad Zagreb (104) te Osječko-baranjska županija (101). Županije u kojima je zabilježen najmanji broj pritužbi su Međimurska (5), Virovitičko-podravska (8) te Požeško-slavonska županija (9) (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Nadalje, u godišnjim izvještajima Pravobraniteljice za djecu u proteklih pet godina vidljivo je kako su među najbrojnijima pritužbe koje se odnose na odgoj i obrazovanje. Broj pritužbi iz područja obrazovnih prava znatno je porastao u razdoblju od 2005. do

2018. godine s 31 na 318 u jednoj godini. Povećanje broja prijava ne implicira samo povećanje slučajeva kršenja prava na obrazovanje, već ukazuje na jačanje društvene svijesti o važnosti prava djeteta. Prema posljednjim podacima na razini Hrvatske je u 2018. godini zaprimljeno 318 pritužbi iz područja obrazovnih prava, čime ova skupina prava nakon prava na život uz roditelje i roditeljsku skrb bilježi najviše prijava. Gledajući rasprostranjenost po županijama najviše prijava vezanih uz pravo na obrazovanje zabilježeno je u Gradu Zagrebu (70), dok ostale županije bilježe znatno manje brojke. S većim brojem pritužbi ističu se Primorsko-goranska županija (40) te Splitsko-dalmatinska županija (34) (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Iz navedenog je primjetna znatna razlika u broju prijava koje su zaprimljene na području Grada Zagreba i u ostatku Hrvatske. Ovakva razlika logična je s obzirom na činjenicu da Grad Zagreb ima najveći broj stanovnika, a time i djece u Hrvatskoj.

Premda izvještaji pravobraniteljica daju dobar uvid u zadovoljenost prava djeteta na obrazovanje, ne smijemo zaboraviti kako su njima evidentirani samo prijavljeni slučajevi. Stoga je za dobivanje uvida u stanje prava na obrazovanje u Republici Hrvatskoj potrebno uzeti u obzir istraživanja i izvještaje koji su se bave analizom stanja obrazovanja i/ili prava na obrazovanje. S obzirom na to kako je *4-A shema* autorice Tomaševski temelj ovog rada, stanje prava na obrazovanje u nastavku će biti prikazano unutar pojedine dimenzije.

Kada govorimo o *raspoloživosti obrazovanja* glavna pretpostavka za njeno osiguranje su ulaganja države u obrazovanje. Hrvatska je prema podacima Eurostata (2018) u 2016. godini ulagala 4.8% BDP u obrazovanje što je u skladu s Europskim prosjekom (4.7%). Kada gledamo druge Europske zemlje najveća ulaganja imale su Švedska (6.6%), zatim Danska (6.9%), a slijede je Belgija (6.4%) i Finska (6.1%), dok su najmanja ulaganja u obrazovanje imale Irska (3.3%), Bugarska (3.4%) te Rumunjska (3.7%). Premda se na temelju gore prikazanih podataka može reći da je ulaganje u obrazovanje u Hrvatskoj zadovoljavajuće, kada pogledamo regionalnu raspodjelu financija² uočavamo veliki nesrazmjer (vidi Tablicu 1). Primjetno je kako su ulaganja u Gradu Zagrebu znatno veća od ulaganja u ostatak Hrvatske te iznose gotovo 2 milijarde

² Podatci o financijskim ulaganjima pojedinih županija preuzeti su sa službene mrežne stranice Hrvatske zajednice županija: <http://www.hrvzz.hr/>, odnosno sa mrežne stranice Otvoreni proračuni (<https://www.opencity.hr/hrvzz/>).

kuna. Usporedimo li s tim Ličko-senjsku županiju, u kojoj se ukupno u obrazovanje ulaže oko 20 milijuna kuna, primjetan je nesrazmjer. Premda je Ličko-senjska županija među najmanje naseljenim područjima te područje s najmanjim brojem učenika, i druge veće županije imaju znatno manja ulaganja od Grada Zagreba. U Splitsko-dalmatinskoj županiji, koja po veličini slijedi nakon Grada Zagreba, u obrazovanje se ulaže 218.273.760 kn, slijede je Zagrebačka s 186.134.576 kn, Varaždinska s ulaganjem od 178.553.983 kuna te Osječko-baranjska županija s 175.857.238 kuna.

Tablica 1: Ulaganja pojedine županije u obrazovanje

Županija	Ukupno (izraženo u kn)	Predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje	Srednjoškolsko obrazovanje
1. Zagrebačka	186.134.576	83.435.476	23.500.680
2. Grad Zagreb	1.946.485.332	1.436.244.843	217.517.556
3. Splitsko-dalmatinska	218.273.760	117.551.724	100.051.912
4. Varaždinska	178.553.983	69.630.374	56.231.425
5. Osječko-baranjska	175.857.238	78.831.351	95.148.702
6. Primorsko-goranska	148.932.113	90.824.290	43.449.014
7. Istarska	120.386.554	120.386.554	55.568.486
8. Sisačko-moslavačka	112.500.051	48.449.253	36.415.872
9. Međimurska	109.421.540	45.757.528	52.420.533
10. Krapinsko-zagorska	106.913.696	47.614.454	19.358.227
11. Brodsko-posavska	106.789.315	30.799.762	21.371.733
12. Zadarska	100.489.450	37.309.547	63.179.902
13. Vukovarsko-srijemska	92.079.986	51.514.907	33.593.717
14. Bjelovarsko-bilogorska	81.679.630	31.752.817	22.665.943
15. Karlovačka	79.242.587	28.283.231	17.021.917
16. Dubrovačko-neretvanska	69.539.946	29.964.258	35.954.615
17. Koprivničko-križevačka	68.110.461	26.904.619	37.993.142
18. Virovitičko-podravska	58.454.311	29.168.857	27.983.666
19. Šibensko-kninska	55.948.904	16.004.431	38.980.190
20. Požeško-slavonska	52.285.321	25.624.657	24.616.812
21. Ličko-senjska	20.209.999	12.401.092	7.808.908

Dimenzija koja slijedi je dimenzija *dostupnosti obrazovanja*. Pod njome se podrazumijeva uklanjanje fizičkih i ekonomskih prepreka te diskriminacije u obrazovanju. Kada je u pitanju fizička dostupnost obrazovanja postoje problemi vezani uz organizaciju i financiranje školskog prijevoza za učenike. Primjerice, određene škole ne uspijevaju organizirati prijevoz za učenike premda su djeca na putu od kuće do škole izložena opasnim uvjetima te ne postoji odgovarajući pješački prijelaz niti rasvjeta (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Nadalje, mnoga se djeca u Hrvatskoj suočavaju s problemima ekonomske dostupnosti obrazovanja koji proizlaze iz roditeljske nemogućnosti podmirenja troškova obrazovanja. Tako se, primjerice, u školskoj godini 2016./2017. javljaju brojni problemi kada je u pitanju sufinanciranje udžbenika. Premda su u nekim dijelovima Hrvatske udžbenici za tu godinu bili financirani za sve učenike neovisno o socio-ekonomskom statusu, u drugima su učenici prvi dan škole bili bez udžbenika, jer subvencije nisu bile uručene roditeljima na vrijeme (Pravobraniteljica za djecu, 2016). Nadalje, prema podacima preuzetim iz izvještaja Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018), besplatni udžbenici osigurani su učenicima u nekoliko županija među kojima su Grad Zagreb i Zagrebačka županija, Međimurska, Dubrovačko-neretvanska te Splitsko-dalmatinska županija. Potrebno je naglasiti kako u proučavanom dokumentu nisu evidentirani podatci o nabavci udžbenika za nekolicinu županija stoga ne možemo sa sigurnošću reći kako su navedene županije jedine koje su učenicima osigurale udžbenike. Budući da su ekonomske prepreke najteže za učenike koji odrastaju u siromaštvu Vlada Republike Hrvatske usvojila je Strategiju za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014. – 2020.) putem koje je, među ostalim, usvojena mjera sufinanciranja udžbenika za učenike slabijeg socio-ekonomskog statusa. Posljednja prepreka na putu ostvarenja dostupnosti obrazovanja proizlazi iz diskriminacije učenika u sustavu odgoja i obrazovanja. Prema izvještajima pravobraniteljice za djecu u posljednjih pet godina u hrvatskim školama najčešći oblici diskriminacije u ustanovama odgoja i obrazovanja bili su na osnovi: nacionalnog podrijetla, etičke pripadnosti te vjere i uvjerenja. Navedeno se očituje u segregaciji učenika romskog podrijetla u osnovnom obrazovanju, omalovažavanju i vrijeđanju učenika srpske nacionalnosti od strane učitelja i učenika te u organizaciji nastave vjeronauka, odnosno slobodnog vremena za učenike koji ju ne pohađaju.

Dimenzija koja slijedi odnosi se na *prihvatljivost obrazovanja*. Ona podrazumijeva obrazovanje određene kvalitete, odnosno kvalitetne programe i sadržaje te primjerene metode poučavanja. Osim kvalitete samog procesa obrazovanja u ovu dimenziju spada i kvaliteta prostorno materijalnog uređenja škole. Kada je u pitanju prostorno materijalno uređenje škola izvještaji Pravobraniteljice za djecu ukazuju na česte pritužbe vezane uz dotrajalost i neprimjerenost školske opreme te potrebu za obnovom školske zgrade zbog oštećenja (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Također, u posljednjim Izvještajima pravobraniteljice (2017, 2018) pojavljuju se pritužbe vezane uz nepostojanje produženog boravka u školi za učenike od 1. do 4. razreda. U toj skupini istaknuti su i organizacijski problemi poput nenajavljene promjene učitelja te promjene drugog stranog jezika suprotno izboru učenika.

Bitna odrednica kvalitete obrazovanja je kvaliteta rada učitelja i stručnih suradnika. Prema podacima CMS-a (2016) u školama koje pohađaju učenici čiji su roditelji lošijeg socio-ekonomskog statusa i koje se nalaze u manje razvijenim područjima udio kvalificiranih učitelja iznosi 89,2%, što je za 10% manje nego u školama koje se nalaze u razvijenijim područjima te ih pohađaju većinski učenici čiji su roditelji boljeg socio-ekonomskog statusa. Nadalje, nedostatak stručnih suradnika, posebno u manjim mjestima i na otocima čest je problem (Pravobraniteljica za djecu, 2018). U izvještajima Pravobraniteljice za djecu česte su pritužbe vezane uz neprimjereno, neprofesionalno i neetično ponašanje zaposlenika u obrazovnim ustanovama. Pritužbe vezane uz neprimjereno ponašanje podrazumijevaju razna nasilna ponašanja, nekompetentnost, neprofesionalnost i nepoštivanje prava pojedinaca (Pravobraniteljica za djecu, 2017). Nadalje, međusobni odnos djelatnika u odgojno-obrazovnim ustanovama te odnos roditelja i djelatnika odražavaju se na kvalitetu i nesmetano odvijanje odgojno-obrazovnog procesa. Pravobraniteljica za djecu u svojim izvještajima zaključuje kako djelatnicima nedostaje kvalitetno obrazovanje po pitanju uspostavljanja partnerskih odnosa s roditeljima te o metodama rješavanja sukoba. Veliki naglasak stavlja i na Agenciju za odgoj i obrazovanje koja u slučajevima sukoba među radnicima pojedine ustanove nije spremna na pravovremenu i ispravnu reakciju (Pravobraniteljica za djecu, 2015). Proučavajući izvještaje Pravobraniteljice za djecu uočeno je kako se određeni prijedlozi za poboljšanje stanja prava djeteta upućeni Ministarstvu znanosti i obrazovanja ponavljaju iz godine u godinu bez značajnih promjena. Stoga možemo zaključiti kako je

potreban rad na poboljšanju suradnje između Ureda pravobraniteljice i Ministarstva znanosti i obrazovanja kako bi zadovoljenje prava na obrazovanje bilo osigurano.

Posljednja dimenzija, *dimenzija prilagodljivosti* obrazovanja odnosi se na sposobnost prilagodbe odgoja i obrazovanja različitim grupama djece, među kojima su pripadnici manjinskih skupina, djeca s teškoćama u razvoju, djeca koja su izbjeglice i dr. (Širanović, 2012). No, među navedenim grupama najčešće se ističe prilagođenost odgoja i obrazovanja djeci s teškoćama u razvoju. Kada su u pitanju djeca s teškoćama u razvoju u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu dječaka je 62%, dok je djevojčica 38% te je najviše djece u dobi od 10 – 14 godina (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Kada je u pitanju zastupljenost djece s teškoćama u razvoju najviše ih živi u Gradu Zagrebu i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Nadalje, među teškoćama su u posljednjim godinama najzastupljeniji bili poremećaji glasovno-govorne komunikacije i teškoće u čitanju (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Kada su u pitanju pritužbe zbog kršenja prava djece s teškoćama one se najčešće odnose na neprimjerenost programa školovanja, nedovoljnu pristupačnost i opremljenost škola i nedostupnost ili nespremnost pomoćnika u nastavi za rad s učenicima s teškoćama u razvoju (Pravobraniteljica za djecu, 2017).

Iz ovog sažetog prikaza primjera kršenja prava na obrazovanje u Hrvatskoj možemo zaključiti kako postoji veliki prostor za poboljšanje ostvarenja prava na obrazovanje. U nastavku rada prikazat ću stanje prava na obrazovanje u najnerazvijenijim područjima u Republici Hrvatskoj, definiranim kao područja posebne državne skrbi.

5. Opće stanje razvijenosti i stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Republici Hrvatskoj

Kao što možemo zaključiti iz samog naziva, područja posebne državne skrbi (PPDS) su područja koja zbog određenih specifičnih karakteristika zahtijevaju drugačiji pristup, više pažnje te su potrebna veća ulaganja u njihov razvoj. Ova područja u Hrvatskoj su regulirana *Zakonom o područjima posebne državne skrbi* koji je donesen 1996. godine. U njemu se čl. 2. objašnjava važnost utvrđivanja tih područja:

“(1) Područja posebne državne skrbi utvrđuju se radi postizanja što ravnomjernijeg razvitka svih područja Republike Hrvatske, poticanja demografskog i gospodarskog napretka, završetka programa obnove, povratka prijeratnog stanovništva i trajnog stambenog zbrinjavanja.” (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 2008).

Navedenim zakonom definirane su tri skupine područja posebne državne skrbi. Svaka skupina podrazumijeva specifične kriterije koje pojedina područja trebaju zadovoljavati kako bi pripadala područjima posebne državne skrbi. Prva i druga skupina odnose se na područja koja su nakon ratnih okupacija i razaranja ostala neobnovljena te zaostaju za demografskim i gospodarskim razvojem ostatka Hrvatske. Sukladno navedenom, prvoj skupini pripadaju područja gradova i općina koja su bila okupirana tijekom Domovinskog rata, a gradsko/općinsko središte nije od državne granice udaljeno više od 15 km zračne linije te nemaju više od 5000 stanovnika. U tu skupinu spadaju i sva preostala tada okupirana područja gradova, općina i naselja koja se nalaze na području hrvatskog Podunavlja (Lovrinčenić i sur., 2004). Drugoj skupini pripadaju područja koja su bila okupirana za vrijeme Domovinskog rata, ali ne zadovoljavaju kriterije koji su definirane za prvu skupinu. Odnosno područja koja su od državne granice udaljena više od 15 km zračne linije i imaju više od 5000 stanovnika. Treća skupina razlikuje se od prethodno navedenih. Njoj pripadaju područja koja zadovoljavaju sljedeća tri kriterija: kriterij ekonomske razvijenosti, kriterij strukturnih teškoća i demografski kriterij (Čavrak, 2004). Kriterij ekonomske razvijenosti odnosi se na područja koja gospodarski zaostaju za ostatkom Hrvatske. Podatci o ekonomskoj razvijenosti se dobivaju mjerenjem pojedinih oblika dohotka stanovništva i prihoda jedinica lokalne samouprave. Nadalje, kriterij strukturnih teškoća se očituje u izrazitim problemima nezaposlenosti i gospodarskog restrukturiranja. Dok se demografski kriterij mjeri pokazateljima gustoće naseljenosti, kretanja stanovništva, vitalnim indeksom, dobnom i obrazovnom strukturom stanovništva i drugim (Lovrinčenić i sur., 2004).

Postupak ocjenjivanja razvijenosti svake godine provode nadležna Ministarstva i Državni zavod za statistiku. Tijekom prethodno navedenog postupka granične vrijednosti se podešavaju tako da ukupnim sustavom posebne državne skrbi bude obuhvaćeno oko 15% stanovništva Republike Hrvatske (Čavrak, 2004).

Kada je u pitanju obrazovanje u područjima posebne državne skrbi, člankom 27. Zakona o područjima posebne državne skrbi definirane su poticajne mjere u sklopu sustava odgoja i obrazovanja. Putem navedenih mjera redovitim učenicima srednjih škola osigurava se besplatan prijevoz od mjesta prebivališta do najbliže škole te trošak prijevoza podnosi lokalna samouprava. Nadalje, Zakonom je određeno kako se u državnom proračunu osiguravaju financijska sredstva za financiranje dijela troškova vezanih uz prijevoz učenika te za boravak djece u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja.

Prema podacima Hrvatske gospodarske komore (2013)³ na područjima posebne državne skrbi živjelo je 14,6% ukupnog stanovništva. Trend depopulacije koji je zahvatio cijelu Hrvatsku imao je negativan utjecaj na području posebne državne skrbi. Na tom području dolazi do istaknutog demografskog starenja koje za posljedicu ima smanjenje fertilnog i radno sposobnog stanovništva, a u konačnici ovakve promjene imaju negativne posljedice na dinamiku i strukturu gospodarskog razvoja (Hrvatska gospodarska komora, 2013).

Tablica 2: Stanovništvo staro 15 i više godina prema završenoj razini obrazovanja (HGK, 2013)

	Bez škole	Osnovna škola	Srednja škola	Stručni studij	Sveučilišni studij	Doktorat znanosti
RH	1,7%	29,1%	52,6%	4,1%	10,2%	0,3%
PPDS	4,1%	41,9%	46,6%	2,2%	3,5%	0,04%

Obrazovna struktura stanovništva na područjima posebne državne skrbi niža je od prosjeka obrazovanosti stanovništva u Republici Hrvatskoj (vidi Tablicu 2). Udio stanovništva bez formalnog obrazovanja od 4,1% na PPDS znatno je veći od nacionalnog prosjeka koji iznosi 1,7%. Nadalje, 88% stanovništva na područjima posebne državne skrbi kao najvišu razinu obrazovanja ima završenu osnovnu ili srednju školu. Dok, sa završenom samo osnovnom školom na PPDS živi 41,9% stanovništva (u Republici Hrvatskoj taj je udio 29,1%), sa srednjom školom kao najvišom razinom obrazovanja živi 46,6% stanovništva (u Republici Hrvatskoj taj je udio 52,6%). Ovakve razlike u stupnju obrazovanosti stanovništva djelomično se mogu objasniti većim udjelom starog

³ Zbog nemogućnosti pronalaska podataka novijeg datuma, prikazani su podatci iz 2013. godine.

stanovništva na PPDS (Hrvatska gospodarska komora, 2013). Porastom razine obrazovanja razlike u udjelu stanovništva ostaju i dalje znatne. Tako sa završenim stručnim studijem na PPDS živi 2,2% stanovništva, naspram 4,1% stanovništva na nacionalnoj razini. Završen sveučilišni studij ima 10,2% stanovništva na nacionalnoj razini, dok na PPDS svega 3,5% stanovništva ima završen sveučilišni studij.

Proučavanjem podataka o izvoru sredstava za život, udio stanovništva koje ima prihode od stalnog radnog odnosa na PPDS manji je u odnosu na nacionalu razinu (23,3% u odnosu na 32,6%), istodobno udio stanovnika bez prihoda je veći u korist PPDS (35,6% naspram 32,2%) (HGK, 2013). Prethodno navedene statistike su poražavajuće—znatno manja razina obrazovanja koju građani imaju, znatno manji broj stanovnika koji imaju stalne prihode te veći broj stanovnika bez prihoda pokazatelj su prisutnosti nepovoljnih uvjeta na tim područjima u odnosu na nacionalni prosjek.

Prilikom definiranja područja posebne državne skrbi navela sam kako postoje tri različite skupine područja te kako prva i druga skupina obuhvaćaju ratom pogođena područja, dok u treću skupinu spadaju područja koja zaostaju za ostatkom Hrvatske zbog: ekonomske nerazvijenosti, strukturnih teškoća i demografskih kriterija. S obzirom na kompleksnost tematike Domovinskog rata te na posljedice koje su ratna razaranja imala na život stanovništva, u nastavku ovog rada fokus neće biti na područjima koja pripadaju prvim dvjema skupinama, već na onima koja pripadaju trećoj skupini. U ovom dijelu rada potrebno je naglasiti kako nisam pronašla istraživanja o obrazovnim prilikama i/ili pravu na obrazovanje u području posebne državne skrbi u Hrvatskoj. Nadalje, potrebno je istaknuti kako postoji uska veza između siromaštva obitelji, zajednice i države te nedostatnog zadovoljenja prava na obrazovanje djece koja žive u njima (Tomaševski, 2006). S obzirom na to da centralno mjesto u ovom radu zauzimaju područja posebne državne skrbi koja zaostaju za razvitkom ostalih dijelova Hrvatske te imaju višu stopu rizika od siromaštva (Hrvatska gospodarska komora, 2013), u nastavku rada detaljnije ću prikazati rezultate istraživanja u kojima su prikazane obrazovne prilike djece koja odrastaju u siromašnim područjima.

Među istraživanjima iz kojih možemo dobiti uvid u obrazovne prilike učenika koji odrastaju u siromašnim područjima je istraživanje Ajduković i sur. (2017). Prema rezultatima istraživanja, pristup socijalnim pravima uvelike ovisi o mjestu stanovanja

pojednog djeteta, odnosno njegovoj regionalnoj pripadnosti i stupnju urbanizacije sredine. Prethodno navedeno potvrđeno je i istraživanjem Kletečki Radović i sur. (2017). Sudionici istraživanja bili su učenici srednjoškolske dobi čije obitelji primaju zajamčenu minimalnu naknadu, odnosno koji žive u dohodovno najnepovoljnijim uvjetima. S ciljem dobivanja uvida u učinke siromaštva na dobrobit djece u kontekstu okolinskih obilježja zajednice uključena su djeca koja žive u siromašnim i bogatim zajednicama. Rezultati istraživanja pokazali su kako mladi iz siromašnih zajednica daju prednost trogodišnjim strukovnim obrazovnim programima ili obrtničkim zanimanjima jer im ona omogućuju plaćenu praksu, a time i raniji ulazak u svijet rada. Suprotno tome, kod mladih iz bogatijih zajednica uočeno je kako na obrazovanje gledaju kao na sredstvo izlaza iz siromaštva te kako njihovi roditelji imaju visoka očekivanja od svoje djece. Također, mladi iz siromašnih zajednica ukazuju na niske obrazovne mogućnosti koje se očituju kroz nemogućnost izbora škole i programa obrazovanja prema vlastitim interesima, već prema fizičkoj dostupnosti. Uz to ističu i nezadovoljstvo statusom u školi te ogorčenost razlikama u uvjetima školovanja koje se očituju kroz podcjenjivački odnos prema strukovnim zanimanjima. Mladi iz bogatijih zajednica posebno su naglasili mogućnost završavanja škole i stjecanja više razine obrazovanja. Nadalje, mladi koji žive u siromašnim zajednicama navode mjere i aktivnosti koje država može provesti kako bi unaprijedila dobrobit mladih koji žive u uvjetima siromaštva, a među njima su: dostupnost različitih obrazovnih programa i unaprjeđenje obrazovne infrastrukture, bolja opremljenost škola, osiguravanje besplatnih udžbenika i školskog pribora, osiguranje stipendija i potpora za mlade. Iz perspektive sudionika ovog istraživanja, važno je izjednačiti obrazovne šanse za djecu i mlade kroz smanjenje regionalnih nejednakosti (Kletečki Radović i sur., 2017).

Značajnu razliku između mladih iz siromašnih i bogatih zajednica potvrdilo je i istraživanje Družić Ljubotina i sur. (2017) u kojem su sudjelovali roditelji srednjoškolaca koji primaju zajamčenu minimalnu naknadu. Rezultati su pokazali kako roditelji iz siromašnijih zajednica kao prepreke u obrazovanju navode: problem izbora srednje škole zbog prostorne nedostupnosti, problem plaćanja troškova školovanja te nekonzistentnost pri ostvarivanju prava djece na obrazovanje. Nadalje, roditelji iz siromašnih zajednica ukazuju na problem (ne)dostupnosti aktivnosti i usluga za mlade uzrokovanih životom u nerazvijenoj zajednici.

U prikazanim istraživanjima (Ajduković, 2017; Družić Ljubotina i sur., 2017; Kletečki Radović, 2017) uočene su razlike u obrazovnim prilikama i pogledu na obrazovanje učenika ovisno o razvijenosti sredine u kojoj odrastaju. Premda su sudionici istraživanja bili samo učenici i roditelji iz siromašnih obitelji, zaključeno je kako su učenici koja odrastaju u siromašnijim područjima u lošijem položaju kada je u pitanju stav prema obrazovanju i obrazovne prilike koje imaju, u usporedbi s učenicima koji odrastaju u manje siromašnim dijelovima Hrvatske. Prepreke i nedostaci koji se javljaju u zadovoljenju prava na obrazovanje učenika u područjima posebne državne skrbi bit će ispitani u nastavku ovog rada.

6. Istraživanje prava djece na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi

6.1. Idejni dio

6.1.1. Područje i predmet istraživanja

Područje pedagogije kojemu pripada ovo istraživanje je područje prava djeteta u odgoju i obrazovanju. Predmet istraživanja je pravo djeteta na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi. S obzirom da bi istraživanje na cjelokupnom području posebne državne skrbi u Republici Hrvatskoj premašilo mogućnosti ovog rada i istraživačice, fokus rada je na područjima posebne državne skrbi koja pripadaju Splitsko-dalmatinskoj županiji.

6.1.2. Problem istraživanja

Stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Hrvatskoj do sada nije bilo istraživano, barem prema znanju istraživačice. No, kada je u pitanju šire područje ovog rada – pravo na obrazovanje, postoji veći broj istraživanja i radova na navedenu temu. Veliki doprinos u analizi osiguranosti prava na obrazovanje na svjetskoj razini imala je Katarina Tomaševski. U svojim djelima: *Human rights*

obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable (2001) i *Human Rights Obligations in Education: The 4-A Scheme* (2006) osim prikaza načina na koje se krši pravo na obrazovanje, ona utemeljuje teorijski koncept kojim olakšava proučavanje prava na obrazovanje, pod nazivom *4-A shema*. Njime definira četiri dimenzije prava na obrazovanje: raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja. Navedene dimenzije sadrže detaljan pregled čimbenika koje je potrebno zadovoljiti kako bi pravo na obrazovanje bilo osigurano. Premda je stanje prava na obrazovanje istraživano u Hrvatskoj, broj istraživanja je malen. Na ugroženost prava djece, među kojima i prava na obrazovanje posljednjih godina najviše upozorava UNICEF Hrvatska u svojim publikacijama: *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj* (2011) i *Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj 2014.* (2015). Značajnu ulogu ima i Ured pravobraniteljice za djecu, koji u godišnjim izvještajima ukazuje na situacije kršenja prava djece, među kojima i prava na obrazovanje. Istraživanja iz kojih možemo iščitati stanje prava na obrazovanje u pojedinim dijelovima Hrvatske detaljnije objašnjena u prethodnim poglavljima su ona Ajduković i sur. (2017), Družić Ljubotina i sur. (2017) te Kletečki Radović i sur. (2017). Iako su istraživanja za cilj imala ispitivanje kvalitete i dobrobiti života djece koja odrastaju u siromaštvu, dobiveni rezultati relevantni su za ovaj rad. Razlog za navedeno proizlazi iz činjenice što prikazuju razlike u obrazovnim prilikama i pogledu na obrazovanje djece koja odrastaju u bogatim i siromašnim zajednicama.

U skladu s prethodno navedenim te kako bi se obogatile spoznaje o stanju pravu na obrazovanje djece koja odrastaju u područjima posebne državne skrbi javlja se potreba za dodatnim empirijskim istraživanjima.

6.1.3. Strategija istraživanja

S obzirom na kompleksnost teme prava djeteta na obrazovanje i njenu nedovoljnu istraženost na području Hrvatske, dobivanje uvida u zadovoljenost prava na obrazovanje zahtijeva dubinsko istraživanje. Kada problemu prava na obrazovanje pridružimo i život na područjima posebne državne skrbi, važnost dobivanja cjelovitog uvida postaje još jasnija. Dubinski uvid i bolje razumijevanje društvenog konteksta, učeći o društvenim i

materijalnim okolnostima u kojima ljudi žive, njihovim iskustvima, perspektivama i povijesti, omogućuju nam kvalitativna istraživanja (Snape i Spencer, 2003).

Kao najprimjerenija metoda za ispitivanje problematike kojom se ovaj rad bavi odabrana je studija slučaja. Ona se definira kao intenzivno, dubinsko proučavanje slučaja unutar njegovog konteksta (Knežević-Florić i Ninković, 2012). Putem ove metode istraživaču je omogućen holistički uvid u istraživanu problematiku te zadržavanje ključnih karakteristika promatranog fenomena (Yin, 2009). Takav pristup prikladan je za problematiku kojom se ovaj rad bavi jer omogućava razumijevanje jedinstvenosti i složenosti zadovoljenja prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi te tumačenje iste sukladno značenjima koje im pridaju ljudi, a koja proizlaze iz osobnih iskustava života i rada u navedenom području. Jedinice proučavanja unutar studije mogu biti: pojedinci, grupe, organizacije, lokalna zajednica ili bilo koji sustav koji se smatra jednom posebnom cjelinom (Halmi, 2005). No, ponekad se ne radi o samo jednom slučaju. Yin (2009) ističe kako pojedine studije mogu sadržavati subjedinice analize, putem kojih se otvara mogućnost opsežnog analiziranja i povećanja uvida u pojedini slučaj. Prilikom provođenja studije slučaja i analize rezultata važno je biti oprezan i imati u vidu kako rezultate nije moguće generalizirati te kako služe isključivo za opisivanje odabranog slučaja (Halmi, 2005; Yin, 2009).

U ovom radu *slučaj* je Splitsko-dalmatinska županija, dok je fokus studije na područjima posebne državne skrbi u njoj. S ciljem dobivanja većeg broja podataka koji omogućuju dubinsko opisivanje stanja prava na obrazovanje korišten je višestruki pristup prikupljanju podataka, dok su pojedina područja u kojima je provedeno intervjuiranje odabrana prema zadovoljavanju relevantnih kriterija (najmanjem broj učenika, najvećoj stopi rizika od siromaštva, najvećoj udaljenost od velikih centara županije) i spremnosti na sudjelovanje u istraživanju.

6.1.4. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je dobivanje uvida u ostvarivanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

6.1.5. Istraživačka pitanja

Istraživačka pitanja formulirana su na temelju cilja istraživanja i odabranog teorijskog okvira – *4-A sheme* Katarine Tomaševski, prema kojem pravo na obrazovanje čine njegove četiri dimenzije: raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost. Sukladno navedenom, formulirana su sljedeća istraživačka pitanja i potpitanja:

- 1) Kakvo je *opće stanje razvijenosti i prava na obrazovanje* u Splitsko-dalmatinskoj županiji (ekonomska razvijenost, obrazovna struktura stanovništva, stanje prava djece, stanje prava na obrazovanje)?
- 2) Kakvo je *stanje prava na obrazovanje u dimenziji raspoloživosti* u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
 - a. Kakvo je stanje raspoloživosti odgojno-obrazovnih ustanova u Splitsko-dalmatinskoj županiji i područjima posebne državne skrbi u njoj?
 - b. Kako je organiziran rad odgojno-obrazovnih ustanova u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji (jednosmjenski/višesmjenski rad, matične/područne škole, itd.)?
 - c. Kakva je (financijska i druga) podrška državnih, županijskih i lokalnih vlasti školama u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
- 3) Kakvo je *stanje prava na obrazovanje u dimenziji dostupnosti* u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
 - a. Na koje sve načine učenici putuju od kuće do škole i jesu li zadovoljeni svi sigurnosni i organizacijski uvjeti (postojanje pločnika, ulične rasvjete, organizacija prijevoza) u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
 - b. Kako je organizirana nabava udžbenika za učenike u Splitsko-dalmatinskoj županiji i područjima posebne državne skrbi u njoj?
 - c. Kakve su mogućnosti prehrane u školi za učenike u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?

- d. Kakva je financijska podrška državnih, županijskih i lokalnih vlasti učenicima u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
- 4) Kakvo je *stanje prava na obrazovanje u dimenziji prihvatljivosti* u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
- a. Kakvo je uređenje (prostorno i estetsko) i kakva je opremljenost škola (opremljenost učionica i školske dvorane, moderna tehnologija i namještaj) u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
 - b. Kako važni akteri (sudionici istraživanja) procjenjuju kvalitetu obrazovnog procesa u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji (nastava, odnosi među zaposlenicima, učenicima te učiteljima i učenicima, suradnja s roditeljima te sudjelovanje u projektima)?
 - c. Kakve su mogućnosti stručnog usavršavanja učitelja i stručnih suradnika zaposlenih u školama u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
- 5) Kakvo je *stanje prava na obrazovanje u dimenziji prilagodljivosti* u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?
- a. Kako su se škole u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji prilagodile rad učenicima s teškoćama u razvoju (metode rada, asistenti u nastavi)?
 - b. Koje su prednosti i nedostaci obrazovanja učenika u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?

6.2. Tehnički dio

6.2.1. Opći metodološki pristup

Ovo istraživanje temelji se na kvalitativnoj paradigmi, a korištene metode su analiza dokumentacije i intervjuiranje.

Prilikom provedbe analize dokumentacije korišteni su sljedeći dokumenti: Demografske mjere – općine (Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2018), Izvještaji pravobraniteljice za djecu (2014, 2015, 2016, 2017), Nejednakosti u Hrvatskoj (CMS, 2016), Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. (Državni zavod za statistiku, 2016), Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014. – 2020. (Milić, R. i sur., 2014) te podatci preuzeti sa službenih stranica pojedinih općina. Intervjui su provedeni od 23. do 30. svibnja 2019. godine. U njima su sudjelovali odgojno-obrazovni djelatnici triju osnovnih škola odabranih prema trima kriterijima koji će biti opisati u poglavlju 6.2.2. *Uzorak intervjuja*. U svakoj od škola proveden je intervju s ravnateljem, stručnim suradnikom i učiteljem. Za potrebe provođenja intervjuja samostalno su konstruirana tri protokola (vidi Prilog 3, Prilog 4 i Prilog 5).

6.2.2. Etički aspekti istraživanja

Osiguravanje etičnosti u istraživačkom postupku proces je koji prati istraživača od pripreme istraživanja i prikupljanja podataka, preko same provedbe istraživanja te na kraju analize rezultata i izvještaja o njima (Čorkalo Biruški, 2014). Kako bi se u ovom radu zadovoljili etički aspekti istraživačkog rada, školama sam najprije predala *Molbu za sudjelovanje u istraživanju* (vidi Prilog 1) koju su odobrili ravnatelji.

S obzirom da je metoda prikupljanja podataka podrazumijevala intervjuiranje sudionika, potrebno je bilo osigurati njihov informirani pristanak na istraživanje. Pod njime se podrazumijeva informiranost sudionika, autonomija, zaštita dobrobiti, anonimnosti i povjerljivosti podataka te mogućnost odustajanja od istraživanja u svakom trenutku (Čorkalo Biruški, 2014). Kako bi analiza podataka bila kvalitetnija, od sudionika se uz pristanak na sudjelovanje tražio i pristanak na snimanje intervjuja. Pismeni pristanak na istraživanje putem *Suglasnosti za provođenje i snimanje intervjuja* (vidi Prilog 2) dalo je 5 od 9 sudionika. Ostali sudionici pročitali su dokument o pristanku, no nisu pristali na snimanje intervjuja te su svoj pristanak dali usmenim putem. Nadalje, kako bi se zaštitio identitet sudionika tijekom analize i interpretacije rezultata njihova dob i radni staž bit će prikazani u intervalima te će njihovi iskazi bit navedeni pod šiframa.

6.2.3. Uzorak intervjuja

S obzirom na velik broj škola koje pripadaju području posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji definirana su tri relevantna kriterija izbora općina u kojima su se provodili intervjui. Prvi se odnosio na udaljenost općina od velikih centara županije (Split i Sinj), drugi je uzimao u obzir stopu rizika od siromaštva i treći se odnosio na škole s najmanjim brojem učenika.

Istraživanje je provedeno u tri osnovne škole: jednoj koja se nalazi u općini koja zadovoljava kriterij najveće udaljenosti od velikih centara županije, jednoj koja se nalazi u općini koja zadovoljava kriterij najveće stope rizika od siromaštva i jednoj koja se nalazi u općini s najmanjim brojem učenika. U svakoj školi proveden je intervju s ravnateljem, stručnim suradnikom i učiteljem. Struktura uzorka sudionika istraživanja prikazana je u Tablici 3.

Tablica 3: Struktura uzorka sudionika istraživanja

Oznaka sudionika	Škola	Dob sudionika/sudionica	Spol sudionika/sudionica	Radno mjesto	Duljina radnog staža
SR1	A	51-60	Ž	Ravnateljica	31-40
SR2	A	21-30	Ž	Stručna suradnica	0-10
SR3	A	31-40	Ž	Učiteljica	0-10
SK1	B	51-60	Ž	Ravnateljica	21-30
SK2	B	51-60	Ž	Stručna suradnica	31-40
SK3	B	41-50	Ž	Učiteljica	11-20
SD1	C	41-50	M	Ravnatelj	11-20
SD2	C	51-60	Ž	Stručna suradnica	31-40
SD3	C	21-30	Ž	Učiteljica	0-10

Uzorak istraživanja su sačinjavala 3 ravnatelja osnovnih škola (2 ravnateljice i 1 ravnatelj), 3 stručne suradnice te 3 učiteljice. Prosječna dob sudionika je 44,6 godina, dok je prosječna duljina radnog staža 19,4 godina. Iz prethodno navedenog možemo zaključiti da je uzorak obuhvaćao osobe koje su tek započele svoj rad u sustavu odgoja i obrazovanja, ali i osobe koje su već duže vrijeme zaposlene te osobe koje su pred mirovinom. Ovakva struktura sudionika pogodna je za istraživanu tematiku. Ona

obuhvaća osobe koje su već dugi niz godina zaposlene u ovim mjestima te imaju uvid u promjene koje su se tijekom vremena događale, ali i mlade koji često imaju veću želju za uvođenjem promjena u sredinu u koju su zaposleni. Također je vidljivo da među sudionicima prevladavaju osobe ženskog spola.

6.2.4. Postupci i instrumenti

Za studiju slučaja važno je da istraživač prikupi dovoljno kontekstualnog materijala kako bi opisao okolnosti slučaja, a potreban mu je i velik broj informacija o samom slučaju kako bi ga mogao dubinski razumjeti (Creswell i Poth, 2017). Kako bi to bilo moguće istraživač ne može koristiti samo jedan izvor informacija, već mora posegnuti za višestrukim izvorima. Upravo iz tog razloga u ovom radu informacije su prikupljane putem analize dokumentacije i intervjua. Analizom dokumentacije u koju spadaju: *Demografske mjere – općine* (Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2018), *Izveštaji pravobraniteljice za djecu* (2014, 2015, 2016, 2017), *Nejednakosti u Hrvatskoj* (CMS, 2016), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.* (Državni zavod za statistiku, 2016), *Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014. – 2020.* (Milić, R. i sur., 2014) te podatci preuzeti sa službenih stranica pojedinih općina, dobiven je uvid u stanje prava na obrazovanje u svim područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Drugi postupak koji se koristio u ovom istraživanju je intervju. U njemu su sudjelovali ravnatelji, stručni suradnici i učitelji. Njime se pokušao dobiti uvid u iskustvo odgoja i obrazovanja iz perspektive različitih aktera unutar odgojno-obrazovnog sustava. Intervju se sa svakom osobom provodio u ustanovi u kojoj je zaposlena.

Instrument korišten u ovom istraživanju je protokol polustrukturiranoga intervjua. Protokol intervjua samostalno je izrađen na temelju elaboracije četiriju dimenzija prava na obrazovanje K. Tomaševski. Protokol se sastoji od nekoliko dijelova. Prvi dio obuhvaća opće podatke: spol, dob i radni staž sudionika. Nakon općih podataka protokol intervjua podijeljen je u četiri skupine pitanja koje odgovaraju četirima dimenzijama prava na obrazovanje, a to su: *raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost*. Kroz dimenziju raspoloživosti, cilj je bio dobiti uvid u organizaciju rada škola (područnih i matičnih), geografski raspored škola te u pomoć i potporu koju škole dobivaju od strane

lokalne zajednice, županije i/ili državne uprave. Dimenzija dostupnosti daje nam uvid u organizaciju prijevoza učenika do škole, prilagođenost škole učenicima s motoričkim teškoćama, nabavku udžbenika, mogućnosti prehrane u školi i sl. Nadalje, dimenzija prihvatljivosti omogućuje nam dobivanje uvida u situaciju kada su u pitanju: prostorno-materijalno uređenje i opremljenost škole, kvaliteta obrazovanja koju učenici imaju, odnosi među zaposlenicima i učenicima i sl. Posljednja dimenzija je dimenzija prilagodljivosti putem koje je ispitano postoje li neke specifične potrebe učenika s područja posebne državne skrbi.

S obzirom da su sudionici istraživanja osobe zaposlene na različitim radnim mjestima koja podrazumijevaju i različite uloge i djelokrug rada unutar odgojno-obrazovnog sustava, protokoli intervjua prilagođeni su svakom od radnih mjesta. U skladu s navedenim korištene su tri verzije protokola intervjua: protokol za ravnatelje (vidi Prilog 3), stručne suradnike (vidi Prilog 4) i učitelje (vidi Prilog 5).

6.2.5. Postupak analize i interpretacija podataka

Analiza rezultata dobivenih provedbom studije slučaja je jedan od najmanje razvijenih, a najzahtjevnijih aspekata provedbe studije slučaja (Yin, 2009). U ovom je radu korištena kombinacija metoda prikupljanja podataka: analize dokumentacije i intervjuiranja. Prikupljanje podataka analizom dokumentacije za cilj je imalo dobivanje uvida u stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Proces analize dokumentacije sastojao se od iščitavanja dokumenata vezanih uz ispitivanu tematiku nakon čega je uslijedilo sažimanje prikupljenih podataka te razvrstavanje podataka u kategorije koje odgovaraju na istraživačka pitanja. Nadalje, kako bi se dobio uvid u stanje u praksi, provedeni su intervjui s osobama koje žive i rade u odgoju i obrazovanju na pojedinim područjima posebne državne skrbi. U analizi podataka prikupljenih intervjuiranjem korišten je postupak analize okvira (eng. framework analysis), koji prema Ritchie i Spencer (1994; prema Srivastava i Thomson, 2009) uključuje pet koraka. Prva dva koraka odnose se na upoznavanje s podacima te uspostavu tematskog okvira. Prilikom uspostave tematskog okvira istraživač mora biti iznimno oprezan i svjestan mogućnosti manipulacije

podacima u skladu s vlastitim interesima. Kako bi rezultati bili vjerodostojni potrebno im je dozvoliti da 'oni kroje' teme i probleme istraživanja (Srivastava i Thomson, 2009). Nakon navedena prva dva koraka slijedi kodiranje izjava sudionika intervjua. Zatim slijedi četvrti korak tijekom kojeg se prikupljene izjave grupiraju u krovne pojmove te apstrahiraju u kategorije. Posljednji korak podrazumijeva povezivanje i interpretaciju rezultata dobivenih istraživanjem.

Budući da se ovaj rad temelji na *4-A shemi* K. Tomaševski u kojoj je pravo na obrazovanje elaborirano putem četiriju dimenzija, unaprijed su određene četiri tematske kategorije unutar kojih su se tijekom provedbe intervjua i kasnije analize podataka formirale tematske jedinice koje su značajne za istraživanu temu. U većini slučajeva intervjui su bili snimani, no kako neki sudionici nisu pristali na snimanje zbog osjećaja nelagode, u tim je situacijama ispitivačica ručno bilježila njihove odgovore. Intervjui koji su bili snimljeni su transkribirani. Nakon transkripcije svi su podatci pažljivo iščitavani te su uočene tematske jedinice koje su se javljale u odgovorima sudionika istraživanja.

Prikaz rezultata istraživanja podijeljen je u dva dijela. Prvi dio odnosi se na prikaz stanja prava na obrazovanje u Splitsko-dalmatinskoj županiji u cijelosti, dok se drugi odnosi na prikaz stanja prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

7. Interpretacija podataka i rasprava o rezultatima istraživanja

Osnova za promjene i poboljšanje, kada je u pitanju osiguranje prava na obrazovanje prema Tomaševski (2006) proizlazi iz priznavanja narušenosti prava djeteta i prava na obrazovanje, jer priznajući otvaramo područje za ispitivanje i potencijalno mijenjanje situacije. Ovakav pristup bio je u pozadini i ovog rada. Kroz prethodne dijelove rada istaknuta je kompleksnost prava na obrazovanje i potreba za propitivanjem njegova osiguranja. U dijelu koji slijedi bit će prikazani podatci koji nam predočavaju stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

7.1. Analiza stanja na područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji

Prije početka prvog dijela analize stanja prava na obrazovanje na područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji, potrebno je naglasiti kako su u ovom dijelu prikazani i analizirani podatci prikupljeni analizom dokumentacije. Također je potrebno istaknuti kako ću u ovom dijelu rada pokušati odgovoriti na prvo istraživačko pitanje koje glasi *Kakvo je opće stanje razvijenosti i prava na obrazovanje u Splitsko-dalmatinskoj županiji (ekonomska razvijenost, obrazovna struktura stanovništva, stanje prava djece, stanje prava na obrazovanje)?*.

Splitsko-dalmatinska županija nalazi se na središnjem dijelu jadranske obale. Njen teritorij obuhvaća područje od Vrlike na sjeveru do otoka Palagruže na jugu te od Vrgorca na istoku do Marine na zapadu. U *Strategiji razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014. – 2020.* ističe se geografska podjela na tri područja, a to su: zaobalje, priobalje i otoci. Priobalje zauzima uski prostor između planinskih lanaca i mora, visoko je urbanizirano i ekonomski razvijenije u odnosu na zaobalje i otoke. Najnižu razinu razvijenosti ima zaobalje, ono je rijetko naseljeno i ekonomski siromašno. Županija je organizirana u 55 jedinica lokalne samouprave, tj. 16 gradova i 39 općina. Županijsko središte nalazi se u gradu Splitu, a veći gradovi uz njega su Solin, Kaštela i Sinj. Županija je osnivač i obavlja financiranje 214 osnovnih škola.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj završenu školu nisu imale 62 092 osobe, od čega je 7 512 živjelo u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Završenu samo osnovnu školu imalo je 773 489 stanovnika, od toga je 64 293 s područja Splitsko-dalmatinske županije. Prema podacima CMS-a (2016) Splitsko-dalmatinska županija spada među županije koje imaju najpovoljniju obrazovnu strukturu u Republici Hrvatskoj. U Tablici 4 prikazan je odnos obrazovanosti stanovništva u Splitsko-dalmatinskoj županiji u odnosu s nacionalnim prosjekom, Gradom Zagrebom, Primorsko-goranskom županijom, Dubrovačko-neretvanskom te Istarskom županijom. Navedene županije su uzete za usporedbu jer također spadaju među županije s najpovoljnijom obrazovnom strukturom u Hrvatskoj. Podatci u tablici preuzeti su iz CMS-ovog izvještaja *Nejednakost u Hrvatskoj* (2016).

Tablica 4: Obrazovna struktura stanovništva u odabranim županijama.

Županija	Bez škole/nisko obrazovanje	Srednje obrazovanje	Visoko obrazovanje
Republika Hrvatska	32%	53%	16%
Grad Zagreb	19%	52%	29%
Splitsko-dalmatinska	28%	56%	18%
Primorsko-goranska	23%	58%	2%
Dubrovačko-neretvanska	27%	56%	19%
Istarska	28%	56%	17%

Prema prikazanim podacima vidljivo je kako Splitsko-dalmatinska županija, među županijama s najpovoljnijom obrazovnom strukturom, uz Istarsku županiju ima najveći broj stanovnika (28%) bez završene škole ili s niskom razinom obrazovanja, dok najmanji broj stanovnika s najnižim stupnjem obrazovanja ima Grad Zagreb (19%). Kada je u pitanju stanovništvo sa završenom srednjoškolskom razinom obrazovanja Splitsko-dalmatinska županija je s 56% stanovništva iznad državnog prosjeka za 3%. Nadalje, udio stanovništva koji ima završeno visoko obrazovanje u svim županijama je znatno manji nego u Gradu Zagrebu u kojem ta brojka doseže 29%, dok u Primorsko-goranskoj županiji visoku razinu obrazovanja ima samo 2% stanovništva. Splitsko-dalmatinska županija ipak je u malo boljoj poziciji te prelazi nacionalni prosjek (16%) s 18% stanovnika koji su visokoobrazovani.

Kada su u pitanju prava djece u Splitsko-dalmatinskoj županiji, možemo se osloniti na izvještaje pravobraniteljice za djecu. Područni ured pravobraniteljice za djecu u Splitu pokriva četiri županije: Splitsko-dalmatinsku, Zadarsku, Šibensko-kninsku i Dubrovačko-neretvansku. Prema izvještaju pravobraniteljice iz 2017. godine od ukupno 1 573 prijave povreda prava djece, 235 je pripadalo podružnici u Splitu. Najveći broj prijava, njih 138 odnosio se na Splitsko-dalmatinsku županiju. Osim po ukupnom broju prijava, Splitsko-dalmatinska županija predvodila je i po broju pritužbi kada je u pitanju kršenje obrazovnih prava (ukupno 29). Prema izvješćima pravobraniteljice od 2014. do 2018. godine vidljiv je trend pada pritužbi po pitanju obrazovnih prava, ali se ukupan broj pritužbi u tom vremenu nije znatno mijenjao za Županiju.

Najnerazvijeniji dijelovi Županije spadaju u područja posebne državne skrbi. Većinom su to općine koje su svrstane u područja posebne državne skrbi jer zaostaju za ostatkom Hrvatske zbog loše ekonomske razvijenosti, strukturnih poteškoća i prema

demografskom kriteriju. Među njima su: Cista Provo, Lećevica, Lokvičići, Otok, Prgomet, Proložac, Runovići, Zagvozd i Hrvace. Od navedenih područja samo Općina Hrvace pripada drugoj skupini područja posebne državne skrbi u koju spadaju područja okupirana za vrijeme Domovinskog rata.

Koristeći se podacima iz Državnog zavoda za statistiku, popisa stanovništva iz 2011. godine te službenih stranica općina, sistematizirani su osnovni podaci o navedenim općinama koje su područja posebne državne skrbi te su prikazani u Tablici 5.

Tablica 5: Opći podaci o općinama

Općina	Broj stanovnika (2011.)	Površina	Broj naselja	Broj učenika (2018)	Broj zaposlenika u školi
Otok	5 474	93, 95 km ²	6	453	47
Proložac	3 802	54, 40 km ²	5	270	32
Hrvace	3 617	207, 17 km ²	11	217	37
Runovići	2 416	59, 13 km ²	3	182	28
Cista Provo	2 335	107, 93 km ²	6	137	37
Zagvozd	1 188	139, 29 km ²	7	79	17
Lokvičići	807	28, 58 km ²	4	10	3
Prgomet	673	77, 26 km ²	5	30	10
Lećevica	583	87, 42 km ²	5	20	4

Iz navedenih podataka vidljivo je kako su općine raznoliko naseljene te kako naseljenost nije nužno veća u općinama kojima pripada veći broj naselja. Prema posljednjem popisu stanovnika iz 2011. godine, općina s najvećim brojem stanovnika je Općina Otok u kojoj u 6 naselja živi 5 474 ljudi, dok je najmanja Općina Lećevica s 583 stanovnika u 5 naselja. Broj učenika u školama također varira, od 10 u Općini Lokvičići do 453 u Općini Otok. Nadalje, u Tablici 5 je vidljivo kako se sukladno smanjenju broja stanovnika u pojedinoj općini smanjuje i broj učenika. Od navedenog odudara prethodno

navedena općina Lokvičići koja, premda po broju stanovnika nije najmanja, ima najmanji broj učenika. Primjetne su razlike i u površini koju pojedine općine zauzimaju. Površinom je najveća Općina Hrvace koja zauzima 207,17 km², dok je površinom najmanja Općina Lokvičići koja zauzima 28,58 km². Broj stanovnika i učenika nije sukladan s površinom pojedine općine. Tako je najveći broj učenika u Općini Otok (453) premda ona površinom nije najveća te obuhvaća 93,95 km². Nadalje, kod općina koje zauzimaju veću površinu primjetan je znatno manji broj učenika. Na području Općine Hrvace (207,17 km²) je 217 učenika, dok je na području Općine Zagvozd (139,29 km²) samo 79 učenika. Izuzmemo li Općinu Lokvičići koja je površinom i brojem učenika najmanja, možemo uočiti mali broj učenika u općinama koje zauzimaju veću površinu. Primjerice, u Općini Lećevica (87,42 km²) živi 20 učenika, dok malo veći broj učenika, njih 30, živi u površinom manjoj Općini Prgomet (77,26 km²). Zbog malog broja i prostorne raspršenosti učenika, oni većinom pohađaju područne škole tijekom nižih razreda (od 1. do 4. razreda). Prelaskom u više razrede prelaze u matične škole. Ponekad se matična škola kojoj pripadaju učenici s navedenih područja ne nalazi u općini u kojoj dijete živi, već se nalaze u većim gradovima poput Sinja ili Kaštela. Tako primjerice učenici iz Općine Lećevica pripadaju matičnim školama u Sinju i Kaštel Lukšiću. Kao što je ranije istaknuto, na većem teritoriju nerijetko živi manji broj učenika te se javlja pitanje osiguranja prijevoza za učenike koji moraju prijeći veliku udaljenost od kuće do škole.

U Tablici 6 vidljivi su podatci o udaljenost pojedine općine od gradova Splita i Sinja, dvaju velikih gradova županije te dostupni podaci vezani uz nabavku udžbenika i prijevoz učenika do škole. Promatrajući udaljenosti općina od velikih gradova u Županiji, vidljivo je kako je Općina Runovići najudaljenija od gradova Splita (91 km) i Sinja (89 km). Slijede je Općina Zagvozd koja je od Splita udaljena 70 km i 68 km od Sinja te Općina Proložac udaljena 75 km od grada Splita i 55 km od grada Sinja. Zanimljivo je za uočiti kako je većina naselja od Splita udaljena 36 km i više.

Tablica 6: Udaljenost općina i osiguravanje sredstava

Općina	Udaljenost od Splita	Udaljenost od Sinja	Financiranje udžbenika	Prijevoz
Cista Provo	57 km	37 km	-	-
Hrvace	42 km	7,6 km	Općina osigurava sredstva za udžbenike	Sufinancira cijenu putne karte učenicima
Lećevica	36 km	32 km	-	-
Lokvičići	72 km	52 km	Općina sufinancira radne bilježnice za učenike od prvog do četvrtog razreda u iznosu od 300,00 kn po učeniku, a za učenike od petog do osmog u iznosu od 500,00 kn po učeniku	Općina sufinancira prijevoz učenicima srednjih škola
Otok	43 km	8,8 km	Općina financira udžbenike za sve učenike u osnovnoj školi	Općina sufinancira prijevoz učenicima srednjih škola
Prgomet	37 km	49 km	Općina ima u planu za godinu 2019./2020. financiranje radnih bilježnica za sve osnovnoškolce	Općina sufinancira prijevoz učenika u iznosu od 12,5% ukupne cijene karte
Proložac	75 km	55 km	Općina sufinanciranje udžbenika za obitelji s 4 i više djece	Općina sufinancira prijevoz učenicima srednjih škola
Runovići	91 km	89 km	Županija financira udžbenike za osnovnu školu, a Općina Runovići radne bilježnice	Za područje Slivnog gdje nema linijskog prijevoza općina pomaže roditeljima s 1250kn mjesečno
Zagvozd	70 km	68 km	Općina Zagvozd refundira iznos od 50% za nabavu udžbenika učenike osnovnih škola	Općina sufinancira prijevoz učenika srednjih škola

Suprotno tome, pojedina područja su od grada Sinja udaljena manje od 10 km poput Hrvaca (7,6 km) i Otoka (8,8 km). Velika udaljenost onemogućuje djeci sudjelovanje u

kulturnim i sportskim aktivnostima koje su u Splitsko-dalmatinskoj županiji centralizirane većinom u gradu Splitu te gradu Sinju.

Kada je u pitanju nabava udžbenika ranije je navedeno kako su se na razini županije mijenjale odluke o (su)financiranju. Analiza dostupnih podataka pokazuje kako ne postoji jedinstven i dosljedan pristup pitanju (su)financiranja udžbenika i radnih bilježnica od strane općina. Dok, Općina Otok financira udžbenike za sve učenike u osnovnoj školi, Općina Hrvace osigurava sredstva za njihovu nabavku, Općina Proložac sufinancira udžbenike za obitelji s 4 i više djece. Prema podacima preuzetim sa službenih stranica Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, za pojedine općine je navedeno kako županija financira udžbenike, a općina radne bilježnice. Tako u Općini Runovići djeca imaju osigurane radne bilježnice, dok Općina Prgomet financiranje istih ima u planu za školsku godinu 2019./2020. Pomoć u nabavci udžbenika primaju i učenici na području Općine Zagvozd u vidu povrata 50% utrošenih sredstava te u Općini Lokvičići koja sufinancira radne bilježnice za učenike od 1. do 4. razreda u iznosu od 300,00 kn te za učenike od petog do osmog razreda u iznosu od 500,00kn. Nadalje, iz podataka prikazanih u Tablici 6 vidljivo je kako pitanje prijevoza nije u svakoj općini osigurano na jednak način. Dok za neke učenike općina osigurava prijevoz samo za srednjoškolce, u drugima pak (su)financira autobusne karte. Nadalje, Općina Runovići daje financijsku potporu roditeljima u iznosu od 1 250 kn mjesečno za osobne troškove prijevoza učenika zbog nepostojanja autobusne linije. Neusklađenost načina osiguravanja i financiranja prijevoza učenika upućuje na nejednake prilike koje učenici imaju kada je u pitanju fizička dostupnost obrazovanja.

Sumirano možemo reći kako u Splitsko-dalmatinskoj županiji, premda spada među županije s najboljom obrazovnom strukturom postoji prostor za rad na unaprjeđenju zadovoljenja prava na obrazovanje. Nadalje, u područjima posebne državne skrbi primjetne su nejednake mogućnosti kada je u pitanju nabavka udžbenika i organizacija prijevoza za učenike. Sukladno navedenom, možemo zaključiti kako postoji potreba za ujednačavanjem obrazovnih prilika za sve učenike na ispitivanom području. Detaljniji prikaz stanja prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi bit će prikazan u nastavku rada.

7.2. Interpretacija podataka i rasprava o rezultatima dobivenim putem intervjua

Podatci prikupljeni intervjuima bit će prikazani u okviru četiriju dimenzija prava na obrazovanje K. Tomaševski. Njihovom analizom pokušat će se dobiti uvid u stanje zadovoljenosti prava na obrazovanje na područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

7.2.1. Raspoloživost obrazovanja

S ciljem dobivanja odgovora na drugo istraživačko pitanje koje glasi *Kakvo je stanje prava na obrazovanje u dimenziji raspoloživosti u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?* pokušala sam dobiti uvid u organizaciju rada škola, koordinaciju rada u područnim i matičnim školama, potporu lokalne zajednice i županije te u mišljenja koje odgojno-obrazovni djelatnici imaju o obrazovnim politikama s fokusom na područja posebne državne skrbi (vidi Tablicu 7).

Tablica 7: Raspoloživost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi

Tema: Raspoloživost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi	
Kategorije	Opis kategorije
Organizacija rada	<ul style="list-style-type: none">- Škole rade u jutarnjoj smjeni- Stručni suradnici odlaze u područne škole po potrebi- Ograničen broj stručnih suradnika
Pomoć i potpora lokalne zajednice i županije	<ul style="list-style-type: none">- Suradnja škole i općine je jako dobra- Ulaganja županije i potpora školama bi mogli biti malo veći- Nezadovoljstvo financijama koje primaju
Obrazovne politike	<ul style="list-style-type: none">- Prilikom izrade obrazovnih politika potrebno je više pažnje posvetiti područjima posebne državne skrbi- Usmjeriti politiku na povratak obitelji i otvaranje novih radnih mjesta

Prvo potpitanje u ispitivanju raspoloživosti obrazovanja odnosilo se na *organizaciju rada* odgojno-obrazovnih ustanova. Analizom odgovora sudionika pokazalo se kako škole rade u jednoj smjeni te kako stručni suradnici u područne škole odlaze po potrebi. Nadalje, sudionici ne navode veće poteškoće kada je u pitanju organizacija rada

samih ustanova. Potencijalni problemi koji se javljaju nastaju zbog malog broja učionica odnosno malog prostora koji škola ima te je zbog toga otežana organizacija i koordinacija rada ustanova.

Većina škola na područjima posebne državne skrbi uz matičnu školu ima i područne škole, stoga je koordinacija rada stručnih suradnika između područnih i matične škole od iznimne važnosti. Sudionici ističu kako:

"[...] stručni suradnici obilaze u područne škole po potrebi [...]"(SR1).

Međutim, u pojedinim područjima, kako navodi jedna sudionica:

"[...] pedagoginja nema potrebu odlaska u područnu školu, a logopedinja odlazi često [...]"(SK2).

Jedna stručna suradnica navodi kako u područnu školu:

"[...] odem pa napravim neku radionicu, da znaju da nisu isključeni."(SR2).

Nejednak položaj djece u područnim školama ističu i sami sudionici:

"Oni koliko god imaju redovito obrazovanje, oni ipak nemaju onu stručnu pomoć, ona bi trebala bit' redovitija." (SK1).

Nažalost, u Hrvatskoj se broj stručnih suradnika po školi ne određuje prema potrebama pojedine škole već sukladno broju učenika koji pohađa školu. Problem koji su gotovo svi sudionici istaknuli, a koji je prema izvještajima Pravobraniteljice za djecu čest problem u manjim mjestima proizlazi iz nedovoljnog i ograničenog broj stručnih suradnika. Škole koje su sudjelovale u istraživanju imaju po jednog stručnog suradnika zaposlenog za stalno, a drugog ili druga dva dijele s jednom do dvije škole:

"[...] pedagoginja je zaposlena na puno radno vrijeme, psihologinja na pola radnog vremena, dolazi svaki drugi dan...sa jednom logopedicom surađujemo recimo kad su u pitanju upisi djece u prvi razred ili ako nam treba neko testiranje [...]"(SR2),

"[...] mi smo prije par godina sa školama ____ i ____ predali zahtjev za zaposlenje psihologa i logopeda i sad ih dilimo [...]"(SD1).

Sljedeće istraživačko potpitanje, vezano uz dimenziju raspoloživosti odnosilo se na *(financijsku i drugu) podršku* državnih, županijskih i lokalnih

vlasti. Prema iskazima sudionika vidljivo je kako su zadovoljni suradnjom koju imaju s općinom te je ocjenjuju dobrom:

"[...] što se tiče pomoći i potpore općine mogu reći da je velika i na svakom području [...]" (SR1)

Sudionici osjećaju kako mogu računati na pomoć općine u slučaju nenadanih troškova ili bilo kakvih potreba:

"[...] kada treba platiti darove za učenike [...]" (SR1), "[...] za dvije učenice platila je ekskurzije, za neke učenike jednodnevne izlete [...]" (SD1).

Ipak, neki ističu kako u slučaju nenadanih troškova kada moraju zatražiti pomoć od grada, nailaze na prepreke:

"[...] to vam je procedura, morate ispunjavat' obrasce, čekat dok van oni to odobre i uplate [...]" (SK1).

Na pitanja o pomoći i potpori županije sudionici se slažu kako bi trebala:

"[...] recimo županija kao osnivač imati više sluha za naše različite potrebe [...]" (SR1).

Također, ističe se i potreba za većom mogućnosti pristupa financijama kada su u pitanju nenadani troškovi:

"Znači dogodi van se masu nepredviđenih situacija, a ja ne volim uzet nekoga da mi nešto napravi i onda da mu se ne plati. " (SK1).

Premda sudionici navode kako uspijevaju zadovoljiti većinu potreba koje imaju, oko jednoga se slažu:

"[...] mislim šta se tiče tehničke opreme trebalo bi nam još novca i što se tiče edukacija [...]" (SR2), "Definitivno bi trebalo više novca." (SK1).

Jedno od pitanja odnosilo se i na *obrazovne politike*, odnosno mjesto koje područja posebne državne skrbi zauzimaju u istima te na potrebu za pridavanjem više pažnje područjima posebne državne skrbi kada je u pitanju stvaranje obrazovnih politika. No, ovo pitanje potaklo je sudionike na šire promišljanje te su odgovori obuhvatili iseljavanje stanovnika, otvaranje novih radnih mjesta i sl. Sudionici se slažu kako su

područja posebne državne skrbi većinom jako malo naseljena te je u pojedinim područjima:

"[...] u posljednjih 20-ak godina broj učenika opao za oko 140." (SD1).

Zbog navedenog većina sudionika vidi put za poboljšanje situacije u politikama usmjerenim na povratak obitelji:

"[...] potrebno je usmjeriti više pažnje otvaranjima novih radnih mjesta da se obitelji koje su otišle vrate." (SD2), "[...] postoji neki život gore, samo triba nać' mlade ljude i motivirat ih da se vrate [...]" (SK1).

Povratak stanovništva pomogao bi i u poboljšanju izbora izvanškolskih aktivnosti koje su djeci dostupne:

"[...] znači amo obrnuto, nećemo dicu slat u grad na nogomet, neka nogomet dođe njima [...]" (SK1).

Kada je u pitanju odnos obrazovnih politika i područja posebne državne skrbi sudionici smatraju kako je potrebno:

"[...] usmjeriti više pažnje na rad u područjima posebne državne skrbi zbog specifičnosti rada, poput kombiniranih razreda." (SD3), "Definitivno je potrebno usmjeriti više pažnje područjima posebne državne skrbi [...]" (SK2).

Možemo zaključiti kako odgovori na prvo istraživačko pitanje o *raspoloživosti obrazovanja* pokazuju kako se učenici na istraživanom području posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji suočavaju s nekolicinom prepreka koje otežavaju puno uživanje prava na obrazovanje. Jedna od prepreka proizlazi iz koordinacije rada između područnih i matičnih škola. Prema odgovorima sudionika možemo zaključiti kako većina stručnih suradnika nema potrebu odlaska u područne škole, što učenike u područnim školama stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na učenike u matičnim školama. Kada je u pitanju rad stručne službe jedan od problema proizlazi iz ograničenja *Državnog pedagoškog standarda osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja* (2010) prema kojem škole koje imaju do 180 učenika mogu imati zaposlena 2 stručna suradnika, bez obzira na stvarne potrebe koje škola ima. Naime, većina škola na ispitivanim područjima ima manji broj učenika te je time ograničen broj stručnih suradnika koje mogu zaposliti. Nadalje, potpora i financije koje škole dobivaju od strane općine su zadovoljavajuće, ali nastaju

problemi kada je županija u pitanju. Svi sudionici se slažu kako bi potpora županije mogla biti veća te kako bi trebalo više pažnje usmjeriti područjima posebne državne skrbi. S obzirom na to kako je financiranje škola ključ za osiguranje kvalitetnog obrazovanja za učenike (Tomaševski, 2006), navedeni podatci poticaj su za daljnje propitivanje financiranja odgojno-obrazovnih ustanova. Nadalje, sudionici se slažu kako bi politike u Republici Hrvatskoj trebale biti više usmjerene razvoju ovih područja te stvaranju novih i boljih životnih prilika za buduće generacije.

7. 2. 2. Dostupnost obrazovanja

Dobivanje uvida u zadovoljenost dostupnosti obrazovanja, odnosno u postojanje fizičkih i ekonomskih prepreka te prepreka proizašlih iz diskriminacije pokušala sam dobiti putem odgovora na treće istraživačko pitanje *Kakvo je stanje prava na obrazovanje u dimenziji dostupnosti u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?*.

Tablica 8: Dostupnost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi

Tema: Dostupnost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi	
Kategorije	Opis kategorije
Put od kuće do škole	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici koji od kuće do škole idu pješke nemaju zadovoljene sigurnosne uvjete - Potreba za boljom organizacijom prijevoza - Zajednički prijevoz za osnovnoškolce i srednjoškolce
Nabava udžbenika	<ul style="list-style-type: none"> - Udžbenike osigurava županija/financira županija - Potrebitost osiguravanja/financiranja ostalog obrazovnog materijala
Topli obrok u školi	<ul style="list-style-type: none"> - Prostorni kapaciteti škole nedovoljni su za izgradnju kuhinje - Promicanje zdravog načina prehrane
Financijske potpore za djecu	<ul style="list-style-type: none"> - Postoji potpora za srednjoškolce i studente - Odgojno-obrazovni djelatnici nisu upoznati s potporama
Učenici nižeg socio-ekonomskog statusa	<ul style="list-style-type: none"> - Nema pretjeranog izdvajanja učenika - Razlike se pokušavaju ublažiti kroz radionice i razgovore

Prvo potpitanje u ispitivanju dimenzije dostupnosti odnosilo se na fizičku dostupnost, odnosno na *načine na koje učenici putuju od kuće do škole*. Razgovarajući o putu učenika od kuće do škole, sudionici podsjećaju kako je način putovanja određen Državnim pedagoškim standardom:

"Za učenike od 1. do 4. razreda koji su udaljeni više od 3 km se osigurava prijevoz, te za učenike od 5. do 8. razreda koji su udaljeni više od 3 km od škole." (SD1).

U situacijama u kojima učenici žive blizu škola te idu pješice sigurnosni uvjeti na putu su različiti. Dok u pojedinim područjima sudionici navode kako:

"[...] nemaju nogostupa, ali je promet jako slab [...]" (SK3) te "[...] pošto su na selu promet nije toliko užurban [...]" (SR2),

u drugim područjima upozoravaju:

"[...] promet je toliko nesiguran, nema trotoara, znači oni su defakto na samoj cesti."
" (SK1).

Nadalje, za određeni dio učenika postoji potreba za organizacijom prijevoza. Sudionici su istaknuli neke probleme kada je u pitanju organizacija prijevoza, a oni su većinom vezani uz vrijeme prijevoza:

"[...] autobus ide samo dva puta dnevno (7:30 i 14h)" (SD1), odnosno: "[...] samo jedna je linija koja jedan put dnevno odvozi i dovozi učenike." (SR1).

Sudionici navode kako učenici koji ranije završavaju sa školom i moraju čekati prijevoz provode slobodno vrijeme u školskoj knjižnici, dok u nekim situacijama po njih trebaju dolaziti roditelji. Također, uočen je zanimljiv trend organizacije zajedničkog prijevoza za učenike osnovnih i srednjih škola. Nažalost postoje područja u kojima prijevoz nije organiziran te se u tim situacijama sudionici snalaze na razne načine:

"[...] učenike prevoze roditelji, kombiniraju se i učitelji i susjedi." (SD3), "[...] učitelji odvoze djecu jer im je usput." (SD3), "[...] vozi ih isti autobus kao srednjoškolce pa učenici dolaze ranije u školu." (SD2).

Prikazani podatci koji se odnose na nesigurne uvjete na putu od kuće do škole te na probleme u organizaciji prijevoza potvrđeni su i u izvještajima Pravobraniteljice za djecu.

Sljedeća prepreka na putu ostvarenja prava na obrazovanje je ekonomska prepreka. Kroz pitanja o *nabavci udžbenika, mogućnostima prehrane u školi te o financijskim potporama* za učenike pokušala sam dobiti uvid u mogućnosti koje učenici imaju u ispitivanim područjima. Kada je u pitanju nabava udžbenika i radnih bilježnica potrebnih za rad sudionici navode različita iskustva:

"[...] od prošle godine županija je financirala udžbenike, a radne bilježnice općina."(SD1), "Prošle godine je županija obvezne udžbenike, a radne materijale, radnu bilježnicu i slično su roditelji sami." (SR1).

Također ističu da Ministarstvo znanosti i obrazovanja u eksperimentalnom programu Škola za život ima u planu financiranje udžbenika za učenike osnovnih škola. Ipak, pojedini sudionici navode kako:

"Dok ne vidin ja van u to ne virujen."(SK1).

Neki sudionici navode kako bi bilo dobro:

"[...] kada bi bio osiguran sav materijal potreban za obrazovanje." (SK2), "Znači više novca za sve!" (SK1).

Nadalje, kada je u pitanju mogućnost prehrane u vidu toplog obroka većina sudionika navodi kako im infrastrukturni problemi u školama onemogućavaju osiguranje toplog obroka za učenike:

"[...] nemamo kuhinju u školi jer nemamo prostora [...]"(SR1), "U školi nema kuhinje pa topli obrok nije moguć."(SD1).

Kada je u pitanju potreba za osiguranjem toplog obroka u školi, sudionici su bili podvojenog mišljenja. Premda nekolicina smatra kako:

"Učenici nemaju topli obrok, ali mislim da ne postoji potreba za istim." (SK3), "[...] u pravilu nema potrebe." (SD3),

većina smatra kako:

"U školi nema toplog obroka, ali smatram da postoji potreba [...]"(SD2), "[...] topli obrok bi dobro došao da se rasterete roditelji" (SK2).

Iako svi sudionici ne smatraju da postoji potreba za toplim obrokom, svi se slažu kako je u školi potrebno promovirati zdrav način prehrane. Kada je riječ o prehrani učenika u školi izoliranost područja u kojima su provedeni intervjui imala je negativne učinke:

"[...] jedno vrime su dobivali obrok, to je bilo voće, ali toga više nema" (SR3),
"Prijašnjih godina učenici su dobivali sezonsko voće, ali prijevoznici više ne žele dovoziti u ovo područje."(SD1).

Nadalje, jedno od pitanja u ispitivanju dostupnosti obrazovanja odnosilo se na financijske potpore koje su dostupne učenicima te sudionici navode kako:

"Za srednjoškolce i studente postoje potpore, a za osnovnoškolce baš i nema." (SR1),
"[...] recimo srednjoj školi općina daje neke stipendije i studentima, ali osnovnoj školi, eto jedino kad idu na nekakva natjecanja onda dobiju džeparac." (SR2).

Dio sudionika predlaže kako:

"[...] bi bilo dobro kada bi imali poticaje te mogli usmjeravati učenike koji imaju veliki potencijal u nekom području."(SR2).

Pomalo je zabrinjavajuće što većina sudionika navodi kako:

"E ja van to neznan" (SK3), "To ćete morat pitat ravnateljicu."(SK2), "[...] stvarno nisan upoznata toliko s tin financijama." (SR3).

Jedno od pitanja u ovoj dimenziji odnosilo se i na ispitivanje potencijalnih izazova u radu s učenicima koji proizlaze iz financijskih (ne)mogućnosti učenika, odnosno nižeg socio-ekonomskog statusa obitelji. Prema mišljenju sudionika učenici nižeg socio-ekonomskog statusa se dobro uklapaju u razrednu sredinu te imaju jako dobar uspjeh u školi:

"[...] nema pretjeranih izdvajanja [...]"(SR3), "Nekad dica imaju komentare na satu, ali to pokušavamo odma riješit." (SK3), te kako: "[...] financijske poteškoće ne utječu na uspjeh učenika, učenici nižeg socio-ekonomskog statusa imaju jako dobar prosjek."(SD2).

Također, sudionici navode kako se trude ublažiti financijske nejednakosti među učenicima na sljedeće načine:

"Sakupljaju se financije na razini škole."(SD2), "[...] ako neki učenici nemaju računalo, u školi im to pokušavamo nadoknaditi."(SK3).

Kao metode nošenja s potencijalnim problemima među učenicima izdvajaju:

"Samo se treba raditi s djecom, radionice i neki projekti o različitostima su dobri." (SR2), "[...] ja mogu pomoć nekim razgovorom i djeci govoriti da nije važno koliko ko ima nego koliko se trudi i da svatko vrijedi." (SR3).

Neki pak smatraju kako socio-ekonomski status obitelji nije područje njihovog rada, odnosno kako je to pod nadležnošću socijalne skrbi.

Prema odgovorima sudionika na istraživačka pitanja koja su se odnosila na *dostupnost obrazovanja* možemo zaključiti kako postoji prostor za poboljšanje zadovoljenosti prava na obrazovanje u navedenoj dimenziji. Uvažavajući odgovore sudionika možemo reći kako je potrebna bolja organizacija prijevoza te osiguranje sigurnih uvjeta na put od kuće do škole za učenike koji idu pješice. Kada su u pitanju udžbenici i ostali školski materijali sudionici smatraju kako su zadovoljene potrebe djece, premda se slažu kako ne bi bilo loše kada bi svi potrebni materijali bili osigurani učenicima. Primjetne su i nejednakosti u financiranju radnih bilježnica u pojedinim općinama. Odnosno, dok neke općine osiguravaju djeci radne bilježnice ili potpore za kupnju istih, drugim učenicima roditelji moraju financirati sve materijale potrebne za školu. Nadalje, kada je riječ o mogućnostima prehrane u školi ne postoji dovoljno prostora za organizaciju kuhinje, ali ne postoji ni potreba za toplim obrokom. Međutim, prehrana u školi bila bi dobar način promicanja zdrave prehrane u vidu osiguranja sezonskog voća. Nadalje, financijske potpore za osnovnoškolce ne postoje te većina sudionika ističe kako nije pretjerano upućena u iste. Kada je riječ o učenicima nižeg socio-ekonomskog statusa, uočeno je kako imaju jako dobar prosjek te kako su dobro prihvaćeni od strane drugih učenika.

7.2.3. Prihvatljivost obrazovanja

Putem istraživačkog pitanja koje glasi *Kakvo je stanje prava na obrazovanje u dimenziji prihvatljivosti u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?*

pokušala sam dobiti uvid u stanje zadovoljenosti dimenzije prihvatljivosti. S ciljem dobivanja cjelovitijeg uvida u ovu dimenziju postavljena su potpitanja koja se odnose na *uređenje* (prostorno i estetsko) i *opremljenost škola* (opremljenost učionica i školske dvorane, moderna tehnologija i namještaj), *kvalitetu obrazovnog procesa* (nastava, odnosi među zaposlenicima, učenicima te učiteljima i učenicima, suradnja s roditeljima te sudjelovanje u projektima) te na *mogućnosti stručnog usavršavanja*. Premda svaki od navedenih aspekata prihvatljivosti obrazovanja može biti istraživani zasebno, teorijski okvir ovog rada zahtijeva razgovor o navedenima temama zbog čega sam nastojala dobiti barem osnovne uvide u pitanje kvalitete obrazovanja koje uključuje i odnose i suradnju s roditeljima. U nastavku poglavlja prikazat će se što su o navedenim temama rekli sudionici istraživanja.

Tablica 9: Prihvatljivost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi

Tema: Prihvatljivost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi	
Kategorije	Opis kategorije
Opremljenost i uređenje škole	<ul style="list-style-type: none"> - Škole imaju više-manje sve potrebne materijale - Financije predstavljaju veliku prepreku u opremanju škole - Ne postoji prostor namijenjen za druženje učenika
Kvaliteta obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> - Dobre povratne informacije - Veliki angažman učitelja - Prednost male sredine
Stručno usavršavanje	<ul style="list-style-type: none"> - Prednost on-line usavršavanja - Stručna usavršavanja većinom su u Splitu - Organizacija stručnih usavršavanja ne odgovara potrebama učitelja
Odnosi u školi	<ul style="list-style-type: none"> - Zadovoljstvo odnosima s kolegama - Odnosi među učenicima su jako dobri - Učitelji i učenici se dobro poznaju i jako su povezani
Suradnja škole s roditeljima	<ul style="list-style-type: none"> - Suradnja s roditeljima je na osnovnoj razini - Dio roditelja dolazi u školu samo kada je to nužno
Projekti i događanja u školi	<ul style="list-style-type: none"> - Škole nemaju praksu sudjelovanja u projektima na razini Hrvatske ili EU

Prvo istraživačko potpitanje u ovoj skupini pitanja odnosilo su se na *opremljenosti i uređenje škola*. Sukladno navedenom ispitala sam zadovoljstvo sudionika: prostorom

koji škola ima na raspolaganju te njegovom organizacijom, kvalitetom školske zgrade, tehničkom opremljenošću i estetskim uređenjem.

Većina sudionika je zadovoljna uvjetima koje imaju u školi:

"[...] ja mislim da smo poprilično opremljeni, možda oprema nije najmodernija, ali imamo sve[...]"(SR1), "Škola je uredna i dobro izgleda, a učionice su velike i prozračne." (SD3), "Izvana škola krasno izgleda, tu su i mramorne stepenice zaista kada je vidite izvana i uđete unutra super."(SK1).

No, u nekim školama sudionici navode probleme uzrokovane nedostatkom prostora i njegovom organizacijom:

"Mislim da arhitektura škole nije dobra. Ovaj donji dio je u potpunosti izoliran od gornjeg dijela." (SR2), "[...] nedostaju nam dvije učionice da se možemo komodnije rasporediti po školi [...]"(SR1) i "[...] veća knjižnica" (SR3).

I dok je jednima loša organizacija i nedostatak prostora ključan problem, drugima vremenske nepogode ne idu u prilog:

"[...] kad krene kiša nije baš ugodno i jako je hladno. Recimo imamo kotao kojim se područna škola grije, ali on je namijenjen malo većoj kući, nikako tako velikom prostoru."(SK1), "Novi je parket u školi, međutim procurilo je negdje pa nam je sad uzdignut." (SK3).

Kada je u pitanju tehnološka opremljenost većina sudionika izrazila je zadovoljstvo opremom koju posjeduju:

"Svaka učionica ima projektor i kompjuter tako da mislim da je to uredu." (SR2), "[...] u područnoj školi imaju laptop, računalo, projektor, za jednu malu školu to mi se čini okej [...]" (SK1), "[...] u svakoj učionici imamo dovedenu internetsku vezu, imamo i projektor i platno [...]" (SR1), "Imamo računalo, ali nemamo projektor." (SD1).

Nadalje, neki sudionici navode probleme i sa školskom dvoranom:

"Školska dvoranu treba preurediti. Problem je što nam curi krov, pločice su pokidane pa je to opasno za djecu [...]"(SR2), odnosno: "Dvorana je stara više od 20 godina i treba joj ozbiljno renoviranje." (SR1), dok u drugoj pak: "Nakon što je obnovljena

(dvorana) prije par godina pojavili su se ogromni problemi, prokišnjava na sve strane." (SK1).

Problemi koji nastaju pri opremanju škola najčešće su uzrokovani nedostatkom financija te sudionici navode kako:

"[...] jedan dio računala je stariji. Prošle godine smo od Ministarstva tražili financije za taj dio, međutim dobili smo samo za pola." (SR1), "Svake godine se nešto traži neke sitnice, jer kažem vam baš su problem te financije nije ih lako dobit'." (SR2), "Definitivno postoji potreba za boljom opremljenošću škola, a materijalne poteškoće tu su najveći problem." (SK2).

Neki sudionici navode kako su u uređenje školskog prostora uključeni i učenici te kako se s njima provode aktivnosti bojanja prozora, ograda, klupa i sl. Nadalje, estetsko uređenje škola sudionici opisuju na sljedeće načine:

"Mislim da je velika prednost to što je škola u selu i što je u prirodi." (SR2), "Imamo dosta mladih učiteljica koje su angažirane baš na tom estetskom dijelu." (SR1), "Za to imamo gore zadužene kolegice iz vjeronauka, iz engleskog i kolegu iz likovnog. Dakle svi radovi djece apsolutno su vam obješeni, to vole i roditelji vidjet'." (SK1).

Nažalost niti jedna škola nema prostore namijenjene za druženje i odmor djece:

"To uglavnom rade po učionicama nakon nastave." (SK1), "Učenici za druženje imaju učionice" (SD3), "Uglavnom su po razredima, to su male učionice i njih je malo. Kada je lijepo vrijeme onda se druže vani na igralištu." (SK3).

Nedostatak prostora utječe i na rad samih učitelja pa tako pojedini sudionici ističu kako nemaju primjeren prostor za razgovore s roditeljima.

Potrebno je naglasiti kako prilikom ispitivanja *kvalitete* odgojno-obrazovnog procesa i iskustva obrazovanja koje učenici imaju u pojedinim školama nisu definirani kriteriji kvalitete, već se od sudionika očekivalo da daju vlastito mišljenje o navedenim temama. Većina sudionika iskazala je zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja u njihovoj školi te su kao pokazatelje kvalitete uzimali najčešće povratne informacije srednjih škola u koje njihovi učenici odlaze. Ovo su neki od odgovora na pitanje o kvaliteti obrazovanja:

"Imamo povratne informacije da su nam učenici jako dobri, da zapravo zadržavaju uspjeh koji su imali kod nas."(SR1), "O kvaliteti nam govore i njihovi dobri rezultati u srednjim školama."(SK2), "Naši učenici ostvaruju jako dobar uspjeh kada odu u srednju školu, pa nam je to pokazatelj da je kvaliteta jako dobra."(SD2).

U razgovoru o kvaliteti obrazovanja sudionici su istaknuli važnost koju u njenom osiguranju imaju učitelji. Sudionici navode kako je njihova posvećenost radu, kreativnost i spremnost na promjene od iznimne važnosti. Ovo su neki od njihovih izjava na tu temu:

"Nastava je stručno zastupljena. Ljudi koji predaju imaju potrebnu stručnu spremu."(SK2), "[...] imamo stručnu zastupljenost nastave. Mogu istaknuti mladi kadar, sposoban kadar, mmm i radišan kadar."(SR1).

Uz kvalitetan rad učitelja dodatan doprinos poboljšanju kvalitete je i rad u maloj sredini. Manje učenika na jednog učitelja otvara mogućnosti gotovo individualnog rada:

"Što se svi mmm znamo više i znači svakog učenika, osim što ga znaš po imenu i prezimenu, znaš i njegove osobine i možeš ga puno bolje upoznati."(SR2), "Gore je još lakše jer je njih manje pa možete daleko više pažnje i pozornosti dati jednom djetetu koje nije shvatilo lekciju, onda imate više vremena za njemu to objasniti."(SK1).

Prepreka u ostvarenju kvalitetnijeg obrazovanja je loša internetska veza u pojedinim područjima:

"Gore vam je u ____ jako loša internetska veza i to predstavlja problem posebno kod učiteljice koja nastoji djeci približiti taj nekako, amo reć' nedostupan svijet." (SK1).

Osim problema s internetskom vezom u jednoj općini nedostaju profesori određenih struka, tako jedan od sudionika navodi kako su u deficitu profesori matematike i fizike. Navedeno potvrđuje i CMS (2016) ističući kako je u manje razvijenim područjima manji udio kvalificiranih učitelja.

Bitna tema u ovoj skupini pitanja povezana je s međuljudskim odnosima u školi. S ciljem dobivanja što boljeg uvida u međuljudske odnose u nastavku će biti prikazani stavovi sudionika o odnosima: među zaposlenicima, među učenicima, između učitelja i učenika te o kvalitetu suradnje s roditeljima.

Kada su u pitanju odnosi s kolegama, svi sudionici izrazili su zadovoljstvo odnosima:

"Od jedan do pet, pet. Tu smo uvijek jedno za drugo za priskočit' u nastavi i pomoći i starije kolege su tu za savjete."(SR3), "Odnos zaposlenika je suradan i dobar."(SK2), "Pa odnos je opušten, svi smo mladi. Znamo se dogovoriti i ljudi imaju stvarno ideja i kreativni su [...]"(SR2), "Mogu reći samo jako dobri."(SR1).

Nadalje, sudionici se većinom slažu kako su međuljudski odnosi dinamični te kako je, koliko god oni bili dobri, potrebno kontinuirano raditi na njima:

"Međuljudski odnosi se stalno trebaju hraniti, kao i u obitelji, kao i među supružnicima, kao bilo gdje [...] znači mali znak pažnje, priznanje."(SR1), "Radi se o unaprijeđenju kroz svakodnevno djelovanje ili kroz neke radionice."(SK2).

Sudionici su ocijenili kao jako dobre i odnose među učenicima te navode kako se ne događaju često neki veći probleme među njima:

"Gore van toga nema to je ono zdravo, oni će van otić' u šparoge preko nastave, eventualno igrat' na balun na igralištu ako vrijeme dopušta i to je to."(SK1), "[...] ne mogu reć' da ima baš velikih ekcesa da ima nekog mobinga ili znate eee da ima nekog maltretiranja."(SR1), "Paaa oni su baš povezani, na odmoru možete vidjeti da se drugaši družu s osmašima, da se sedmaši družu sa prvašima i sl."(SR2).

Također, navode kako potencijalne probleme na koje nailaze odmah rješavaju zajedničkim radom učitelja, stručne službe, a po potrebi i roditelja. Istaknut ću i jedan primjer dobre prakse u vršnjačkim odnosima:

"[...] organizirali smo ovdje vršnjačku pomoć učenicima. Malo bolji učenici pomažu drugim učenicima u savladavanju gradiva koje ne savladaju na redovnoj nastavi."(SR1)

Kada su u pitanju odnosi između učitelja i učenika prema odgovorima sudionika rad u malim sredinama je očuvao neke vrijednosti koje u većim gradovima polagano nestaju. Naime, većina škola je prema broju učenika manja te su neke od njih područne, a zbog malog broja učenika i zaposlenika svi se međusobno puno bolje poznaju. Ovako sudionici opisuju odnose učitelja i učenika:

"Zbog toga što je mala sredina vlada obiteljska atmosfera. Svi u školi su složni."(SD3), "[...] gore van je još uvijek ono moraš poštivat' starijeg. Nema van gore onoga de će učenik opsovat' ili da će odgovorit' ili da će te ne znan mrko pogledat'." (SK1), "Budući da su razredi u kojima se učenici nalaze mali i samo ih je nekoliko u razredu, atmosfera je pozitivna, komunikacija dvosmjerna, rad je gotovo individualan."(SK2), "U manjim sredinama je puno ljepše jer postoji još uvijek određena razina poštovanja prema učiteljima i školi. Zbog manjeg broja učenika u područnoj školi učenici se jako vežu za učiteljice."(SD2).

Kada je u pitanju nošenje s potencijalnim problemima u odnosima, sudionici ističu kako se oni rješavaju odmah kada se dogode kroz razgovore s učenicima i učiteljima.

Budući da dobra suradnja roditelja i škole ima pozitivne učinke na obrazovanje djece razgovor o navedenoj tematici bio je uključen u ovo istraživanje. Prema mišljenju sudionika neki roditelji su spremni na suradnju, dok drugi i nisu toliko. Nekolicina navodi kako roditelji u školu dolaze samo kada je to potrebno, odnosno na roditeljske sastanke te na informacije. Ovako suradnju opisuju sudionici:

"Dobra je suradnja s roditeljima, iako uvijek može bolja. Rijetke su inspekcije od roditelja, bilo ih je nekoliko i većinom su bile zbog niskih ocjena iz vladanja učenika." (SD1), "Naravno da postoje pojedinci koji stvarno dobro surađuju i koji žele, ali puno je više ovih koji misle da je škola odvojena od obitelji i da oni odgajaju djecu kući, a mi odgajamo i obrazujemo djecu ovdje u školi."(SR2), "... ima uvijek roditelja koji kažu da će napraviti' kako treba ili kako ja rečen pa onda opet rade po svome ili ne rade dovoljno s učenicima kod kuće i tako." (SR3).

Dio sudionika se požalio na odaziv roditelja kada su u pitanju događanja u školi, poput priredbi, večeri knjige i sl.:

"Roditelji uglavnom dolaze na poziv, ima pojedinaca koji dolaze ovako [...] Pozvali smo učenike i roditelje, došli su svi učenici i dva roditelja."(SR2), "Što se tiče nekih aktivnosti ne dolaze baš u velikom broju [...]"(SR1).

Neki su sudionici, međutim, zadovoljni s odazivom roditelja:

"Roditelji dolaze u škole. Na dan škole održavaju se priredbe pa dođu i roditelji i učenici iz područnih škola."(SD1), "Roditelji dolaze na događanja u školi i uključeni su u rad škole." (SD3).

Potrebno je naglasiti kako nitko od sudionika nije imao razrađen plan razvoja suradnje s roditeljima. Problem uspostave partnerskih odnosa s roditeljima detektiran je i od strane Pravobraniteljice za djecu (Pravobraniteljica za djecu, 2015), a uzrok problema pronalazi u nedovoljno obrazovanje djelatnika o uspostavljanju partnerskih odnosa s obiteljima.

Jedno od pitanja u intervjuima koje omogućava stvaranje uvida u prihvatljivost obrazovanja odnosilo se na mogućnost *stručnog usavršavanja* zaposlenika u školama. Stručno usavršavanje bitno je za pojedince kako bi se razvijali u svojoj struci tijekom cijelog radnog vijeka te na taj način poboljšavali i mijenjali vlastiti rad. S donošenjem nove obrazovne reforme u eksperimentalnim školama uveden je i novi način usavršavanja. Neke od škola sudjelovale su u online usavršavanju putem Loomena:

"[...] vama sad preko ovog Loomena to je daleko jednostavnije, ne morate dakle nigdi odlaziti jer će van se Loomen tretirati kao stručno usavršavanje." (SK1), "[...] tako da praktički to je online, kod kuće iz bilo kojeg kutka može se to raditi." (SR1), "[...] veliki broj učitelja uključen je u Loomen te se na taj način dodatno usavršavaju." (SK2).

Premda je online usavršavanje možda budućnost stručnog usavršavanja još uvijek učitelji, stručni suradnici i ravnatelji moraju odlaziti na stručne skupove koji su nerijetko van njihovog životnog područja. Tako sudionici ističu kako:

"Nama je nezgodno tu iz ____, većina tih županijskih stručnih usavršavanja je u Splitu pa, ovaj, amo reć' izgubimo cijeli dan dok odemo tamo." (SR3), "Za razrednu nastavu ima organiziranih stručnih usavršavanja u Imotskom, a za učitelje predmetne nastave većinom se organiziraju u Splitu." (SD1), "[...] malo nam je toga ponuđeno." (SR2).

Kada je u pitanju kvaliteta organizacije stručnih usavršavanja sudionici su pretežno nezadovoljni, a ovo su neki od problema koje navode:

"Veliki stručni skupovi nisu dali mmm baš neke rezultate u smislu stručnog usavršavanja. Mislim da bi bilo dobro da stručnjaci više dolaze po školama." (SR1), "To bude dosta suhoparno ili oni nama govore nešto kako treba, a malo toga bude kako se u praksi radi." (SR3), "Ne postoje seminari na kojima se govori o radu u kombiniranim razredima." (SD3).

U obrazovnom sustavu postaje sve češće sudjelovanje škola u projektima, bilo na razini Hrvatske ili na razini Europske unije. Nažalost, većina sudionika istraživanja navodi kako nije toliko upoznati s projektima te kako u njima ne sudjeluju ili su sudjelovali u manjem broj. Slijede neki primjeri projekata u kojima su škole sudjelovale ili planiraju sudjelovati:

"Jedan projekt nam je financirala udruga Adris, a drugi smo se prijavili u Lidlu. Udruga Adris nam je tako mmm imali smo jedan lijep projekt dosta širok, zaštita voda u zavičaju i prilično dobro smo to napravili. A i u Lidlu je bilo nešto vezano za ekološke akcije, nešto tako."(SR1),

"Znači ovaj projekt koji podnosimo, koji planiramo aplicirat' to se odnosi na samu zgradu, na energetska obnovu. Imamo plan i srušit' postojeću alatnicu i sagradit' nešto primjerenije."(SK1), "Škola se prijavila na natječaj za Erasmus projekt [...]"(SD1).

Prema odgovorima ispitanika na istraživačko pitanje koje se odnosilo na dimenziju *prihvatljivosti obrazovanja* možemo zaključiti kako postoji potreba za daljnjim detaljnijim ispitivanjima ove dimenzije te radom na poboljšanju prihvatljivosti obrazovanja za djecu. Kako bi se navedeno postiglo potreban je rad na poboljšanju opremljenosti i uređenosti škola te rješavanju problema koji ponegdje nastaju zbog loše kvalitete same školske zgrade (prokišnjavanje i podizanja parketa), ili zbog nedostatka prostora. U pravilu je nedostatak financija jedna od najvećih prepreka kvalitetnog opremanja škola. Nadalje, kvaliteta obrazovanja je ocijenjena jako dobrom, pri čemu je istaknuta uloga učitelja i njihov predan rad kao preduvjet dobre kvalitete. Međuljudski odnosi unutar škola su također zadovoljavajući, a zbog malog broja učenika i zaposlenika svi se poznaju te vlada opuštenu atmosferu. Problemi se javljaju u pojedinim školama kada je u pitanju suradnja s roditeljima, odnosno dolazak roditelja na školska događanja. Također, nije uobičajeno sudjelovanje škola u projektima potaknutima i/ili financiranim od strane Republike Hrvatske bilo Europske Unije ili nekog drugog izvora.

7.2.4. Prilagodljivost obrazovanja

Dimenzija prilagodljivosti podrazumijeva odgojno-obrazovni sustav koji ima sluha za različite potrebe djece te koji se u skladu s njima razvija i mijenja. S obzirom na to da su djeca s teškoćama u razvoju skupina koja trpi najviše posljedica zbog neprilagođenosti odgojno – obrazovnog sustava, kroz ovu skupinu pitanja pokušala sam ispitati kakve su prilike koje oni imaju te kakva je pomoć i potpora dostupna roditeljima. U ovu skupinu pitanja uvrštena su i pitanja o prednostima i nedostacima života na području posebne državne skrbi.

Tablica 10: Prilagodljivost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi

Tema: prilagodljivost obrazovanja na područjima posebne državne skrbi	
Kategorije	Opis kategorije
Rad s učenicima s teškoćama u razvoju	<ul style="list-style-type: none"> - Teškoće koje učenici imaju većinom su teškoće u čitanju, pisanju i teškoće u učenju - Učenicima se prilagođava rad i s njima radi stručna služba u školi - Učitelji nisu dovoljno osposobljeni za rad s učenicima s teškoćama - Nema potrebe za asistentima u nastavi
Udruge i organizacije	<ul style="list-style-type: none"> - Od nedavno postoji udruga koja se bavi radom s djecom s teškoćama u razvoju - Roditelji se u zajednici nemaju kome obratiti kada im je potrebna pomoć i potpora
Prednosti	<ul style="list-style-type: none"> - Manja sredina u kojoj je pozitivnije ozračje za život - Manji broj učenika u razredima koji omogućuje da se posvetite svakome
Nedostatci	<ul style="list-style-type: none"> - Izoliranost - Nedostatak kulturnih, sportskih i sličnih aktivnosti

S ciljem razumijevanja položaja učenika s teškoćama u razvoju prvo sam od sudionika tražila općenite podatke o broju učenika s teškoćama te tipovima teškoća koje učenici imaju. Prema njihovim odgovorima možemo zaključiti kako broj učenika s teškoćama varira od 7 do 3 po školi te kako učenici nemaju većih teškoća:

"[...] to su uglavnom specifične teškoće u učenju [...]"(SR1), "[...] kod dvoje učenika su vam disleksija i disgrafija i kod jedne učenice intelektualne teškoće [...]" (SK1), "Znači nisu neke velike potrebe, to su teškoće u čitanju, pisanju, poteškoće u učenju i slično [...]"(SR2).

Podatci o tipu teškoća koje učenici imaju u skladu su i s posljednjim izvještajem Pravobraniteljice za djecu (2018) prema kojem su u Hrvatskoj najzastupljeniji poremećaji glasovno-govorne komunikacije i teškoće u čitanju. Nadalje, sudionici su opisali načine rada s učenicima s teškoćama u razvoju. Većina se slaže kako se ovisno o teškoći koju učenik ima gradivo individualizira ili prilagođava:

"Uglavnom prilagodbom ili sadržaja ili načina rada oni postižu određene rezultate."(SR1).

Također, navode važnost rad stručne službe s učenicima s teškoćama:

"[...] jedan put tjedno ide kod psihologa ili pedagoga koji radi s njima i dodatno uči ako treba."(SR2), "Stručna služba se trudi koliko može [...]"(SK1).

Kao jedan od problema u radu s djecom s teškoćama u razvoju sudionici navode nedovoljnu osposobljenost učitelja za rad s njima. Prema mišljenju sudionika jedan od načina prevladavanja navedenog problema je gradnja znanja potrebnih za rad s učenicima s teškoćama u kolektivu:

"Učitelji najčešće u svom formalnom obrazovanju nisu dobili dovoljno uputa za rad s takvom djecom. E hvala bogu imamo stručne suradnike koji mmm prate takve stvari, pomažu učiteljima [...]"(SR1).

Premda u školama postoje učenici s teškoćama u razvoju svi sudionici su naveli kako ne postoji potreba za angažiranjem asistenata u nastavi. Jedan lijep primjer odnosa učenika prema djetetu s teškoćama u razvoju iznijela nam je sudionici:

"Eto imamo u četvrtom razredu učenika po prilagođenom programu, on je naš najteži slučaj, njega su djeca toliko prihvatila. Ohrabruju ga, plješću mu, pomažu mu [...]"(SR2).

Jedno od pitanja vezanih uz dimenziju prilagodljivosti odnosilo se na rad i postojanje udruga koje se bave radom s djecom s teškoćama u razvoju. Sudionici navode kako je dvjema školama od nedavno olakšan rada:

"Nedavno je u centru Imotskog otvoren centar Slava Raška što uvelike olakšava rad. Tu školu sada pohađa jedan učenik koji nije bio za redoviti program [...]"(SD1), "Od udruga postoji Udruga za osobe s invaliditetom i Slava Raškaj."(SD3).

Sudionici smatraju kako rad i postojanje udruga predstavlja olakšanje i za roditelje:

"[...] svi roditelji mogu odvest' svoju djecu ako imaju poteškoće takve prirode, dijete će biti primljeno i dobiti tretman. To je za mnoge roditelje velika stvar jer djeca koja imaju teže poteškoće najčešće nisu imala primjereni oblik školovanja."(SR1).

Ipak, jedna škola je u potpunosti izolirana od bilo kakve pomoći:

"Ne, njima je to sve daleko (udruge). Mislim da bi in puno olakšalo kad bi bilo udruga koje su im dostupne."(SK1).

Zadnja pitanja koja su postavljena sudionicima odnosila su se ona *prednosti i nedostatke* života i obrazovanja u područjima posebne državne skrbi. Zanimljivo je istaknuti kako je za većinu sudionika istraživanja prva reakcija na pitanje o prednostima bila:

"Mislite da ima prednosti?"(SK1).

No, uz malo promišljanja uspjeli su istaknuti određene prednosti. Prema njihovom mišljenju one proizlaze iz života u manjim sredinama te ih opisuju na sljedeće načine:

"[...] život u manjim sredinama je slobodniji, komodniji, dijete bez ikakve pratnje može ići samo od prvog razreda u školu [...]"(SR1),

"Prednost su mala zajednica i dobri međuljudski odnosi"(SD3),

"[...] prednost je što smo nekako u malim sredinama, što smo zaštićeni od tog nekakvog utjecaja kojem su prepuštena djeca u gradu."(SR2),

"[...] što se zdravije živi, što su djeca manje izložena ovom tehnološkom napretku, što će djeca prije otići i provesti lijep dan vani na igralištu ili u prirodi [...]"(SK1).

Osim okruženja u kojem se nalaze, prednost se krije i u mogućnosti rada u malim sredinama. S obzirom na to da je u školama mali broj učenika, učitelji imaju veće mogućnosti individualizacije rada. Ovako sudionici govore o tome:

"Prednost je to što se učitelji mogu posvetit' svakom djetetu jer ih je malo [...]"(SK2),

"[...] rad je gotovo individualiziran, jedan na jedan s učenicima i to je velika prednost za razvoj učenika."(SD1),

"[...] ja imam 13 učenika, manji je razred i mogu se svima posvetit', nije važno što je tu učenik po prilagođenom programu."(SR3),

"[...] onda poradite na onom šta ne znaju šta in zapinje, mislin skoro individualni sat."(SK3).

Kada su u pitanju nedostaci, sudionici se slažu kako oni proizlaze iz odvojenosti i prometne nepovezanosti te nedostatka kulturnih i sportskih središta:

“Za nedostatke jedino to, neka ta nemogućnost odlaska na neka mjesta. Eto imamo neko kino sad je počelo raditi, ali eto kazalište nema.”(SR3), “Djeci nedostaje blizina kulturnih središta, kino, kazalište, sportski klubovi.”(SD3), “[...] ali definitivno ta njihova odvojenost ta prometna nepovezanost [...]”(SK1).

Analiza rezultata vezanih uz prilagodljivost obrazovanja daje nam odgovor na posljednje istraživačko pitanje *Kakvo je stanje prava na obrazovanje u dimenziji prilagodljivosti u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji?*. Možemo zaključiti kako prilagodljivost obrazovanja nije u potpunosti zadovoljena u školama u kojima su provedeni intervjui. Navedeno proizlazi iz toga što učenicima s teškoćama nisu osigurani asistenti u nastavi niti drugi konkretni oblici specifične podrške (npr. u udrugama specificiranim za rad s djecom s teškoćama). Ipak, zahvaljujući malom broju učenika u razredima, prisnim odnosima u školama u malim sredinama te entuzijazmu pojedinih učitelja, učenicima s teškoćama pristupa se individualno i predano. Premda su prednosti i nedostaci bili vidljivi kroz analizu prethodnih dimenzija, u ovom dijelu rada su dodatno potvrđeni. Sumirano možemo reći kako prednost predstavlja rad u maloj sredini koji sa sobom donosi ugodniju atmosferu te bolje poznavanje učenika i učitelja. Također, rad u manjim školama omogućava veću posvećenost učitelja individualnim potrebama učenika. Nadalje, kao nedostatak se ističe odsječenost i izoliranost područja od kulturnih i sportskih događanja te nedovoljan broj sadržaja koje imaju u okruženju u kojem odrastaju.

8. Ograničenja studije i preporuke

U ovome poglavlju bit će navedena osnovna ograničenja studije, ali i preporuke za daljnja istraživanja ove teme. Što se tiče ograničenja, prvo ograničenje proizlazi iz malog broja postojećih istraživanja o stanju prava na obrazovanje u Hrvatskoj te nemogućnosti pronalaska istraživanja koja se bave ispitivanjem prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Hrvatskoj. Navedeno je rezultiralo nedovoljnim

brojem empirijskih podataka usko vezanih uz istraživanu temu u teorijskom dijelu rada, što je razlog njegove manjkavosti.

Sljedeće ograničenje ovog rada proizlazi iz samostalne konstrukcije protokola intervjuiranja. S ciljem ispitivanja svih aspekata koji prema autorici Tomaševski utječu na zadovoljenje prava na obrazovanje pojedine odrednice dimenzija prihvatljivosti i prilagodljivosti nisu ispitane detaljno. Sukladno navedenom odrednice kvalitete cjelokupnog procesa odgoja i obrazovanja među kojima su: kvaliteta procesa obrazovanja, međuljudski odnosi, suradnja s roditeljima i sl., moguće je detaljnije ispitati. Također, nakon provedenog istraživanja uvidjela sam kako se prilikom izrade protokola intervjua dogodio propust te kako diskriminacija u obrazovanju nije ispitana, što je jedno od ograničenja ovog rada.

Među ograničenjima koja su se pojavila u ovom radu u nastavku ću prikazati ograničenja vezana uz uzorak istraživanja. Naime, uzorak u ovom istraživanju bio je malen i namjeran. Premda bi većim uzorkom istraživanja bio osiguran veći broj raznovidnih iskaza koji bi doprinijeli razumijevanju stanja prava na obrazovanje, pri formiranju uzorka pojavile su se određene prepreke. Prepreke proizlaze iz otežanog pristupa osnovnim školama u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji, odnosno iz izoliranosti i prometne nepovezanosti s ostatkom Županije. Nadalje, u uzorak istraživanja trebala je biti uključena i jedna osoba iz Ureda za prosvjetu, kulturu, tehničku kulturu i sport Splitsko-dalmatinske županije, no nisam uspjela realizirati razgovor s navedenom osobom. Uključenost osobe iz Županijskog ureda obogatila bi uvide u razumijevanje prava na obrazovanje, stoga je izostanak njenog sudjelovanja jedno od ograničenja ovog rada. Kao potencijalno ograničenje istraživanja, potrebno je istaknuti kako su sudionici davali odgovore na pitanja koja su usko vezana uz njihov rad te se postavlja pitanje koliko su dobiveni podatci vjerodostojni, odnosno jesu li odgovori na pojedina pitanja društveno poželjni.

S obzirom na to kako je tema ovog rada pravo djeteta na obrazovanje, jedno od najvećih ograničenja proizlazi iz neuključenosti djece u istraživanje. Međutim, kada bi se u uzorak uključila djeca koja žive na područjima posebne državne skrbi trebalo bi osigurati etičke uvjete kao što su dobivanje pristanka za istraživanje od roditelja, zaštita anonimnosti i sl. te bi njihovo uključivanje povećalo opseg i ovako opsežne teme. Zbog

prethodno navedenog te otežanog pristupa područjima posebne državne skrbi odlučila sam izostaviti učenike iz uzorka.

Brojni autori se slažu (Yin, 2009; Florić, Nikolić, 2012; Creswell, Poth, 2017) kako istraživač, odnosno iskustvo istraživača ima veliki utjecaj na kvalitetu provedbe studije slučaja. Istraživaču je potrebno mnogo vježbe i refleksije u provedbi studije slučaja kako bi ona bila zadovoljavajuće kvalitete. Stoga je kao potencijalno ograničenje ove studije slučaja potrebno istaknuti i neiskustvo istraživačice u provedbi istraživanja.

Prikazani nedostaci mogu biti putokaz za buduća istraživanja ove tematike. Također, kada bi se istraživanje radilo ponovno potrebno bi bilo više pažnje posvetiti razlikama koje proizlaze iz položaja područnih i matičnih škola. Odnosno istražiti postoje li razlike u zadovoljenju prava na obrazovanje učenika koji žive u područjima posebne državne skrbi, a koji pripadaju matičnim školama koje se nalaze u područjima posebne državne skrbi u usporedbi s onima koje ne pripadaju navedenim područjima. U provedbi daljnjih istraživanja na ovu temu savjetujem i promjenu ili kombinaciju istraživačke metode intervjuiranja s metodom fokus grupe. Smatram kako bi razgovor o određenim temama koje su se pojavile tijekom intervjua (obrazovne politike, financijske potpore za učenike i sl.) zbog nesigurnosti i suzdržanosti sudionika bio konstruktivniji u grupnom razgovoru.

Zaključno, predlažem poboljšanje protokola intervjua za buduća istraživanja, uključivanje većeg broja sudionika u uzorak te korištenje metode fokus grupe prilikom istraživanja. Također, smatram iznimno bitnim uključivanje djece kao sudionika istraživanja.

9. Zaključak

S obzirom na to da je ostvarenje prava na obrazovanje preduvjet za uživanje mnogih drugih ljudskih prava (Spajić-Vrkaš, 2004; Tomaševski, 2006; Širanović, 2012), njegov značaj za pojedinca je neupitan. U teorijskom dijelu ovog rada prikazala sam zakonsko određenje prava na obrazovanje na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Nadalje, imajući u vidu da je međunarodnim ugovorom u području ljudskih prava

osnovno obrazovanje definirano kao razina obrazovanja koja bi trebala biti obvezna, besplatna i svima dostupna, upravo ta razini je u fokusu ovog rada. S ciljem dobivanja boljeg uvida u obveze države prema pojedincu koje proizlaze iz zakonskog utemeljenja prava na obrazovanje te boljeg razumijevanja prepreka na putu ostvarenja prava na obrazovanje, kao temelj ovog rada preuzeta je *4-A shemu* Katarine Tomaševski. Također, u ovom dijelu rada je prikazano stanje prava na obrazovanje u Hrvatskoj. Na kraju teorijskog dijela ovog rada sam pokušala prikazati opće stanje razvijenosti i stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi. Nadalje, u empirijskom dijelu rada sam opisala metodologiju rada te sam iznijela rezultate dobivene provedbom istraživanja. Cilj ovog rada bio je ispitati stanje prava na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Kako bi ostvarila postavljeni cilj prilikom istraživanja sam koristila kombinaciju istraživačkih metoda analize dokumenata i intervjuiranja.

Dobiveni rezultati pokazali su kako postoji veliki prostor za poboljšanje zadovoljenja prava na obrazovanje u istraživanim područjima posebne državne skrbi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Nedostatci su uočeni u sve četiri ispitivane dimenzije prava na obrazovanje. Prema rezultatima istraživanja najveće prepreke zadovoljenja prava na obrazovanje su: nedovoljan broj stručnih suradnika i njihovo zanemarivanje područnih škola, loša organizacija prijevoza, nezadovoljenost sigurnosnih uvjeta na putu od kuće do škole te nedovoljna financijska ulaganja županije u obrazovanje. Nadalje, kako bi sva djeca imala jednake mogućnosti u obrazovanju potrebno je usuglasiti načine nabave udžbenika i radnih bilježnica te organizacije prijevoza, ne samo u područjima posebne državne skrbi, već u cijeloj Hrvatskoj. Također, kao savjet za poboljšanje uvjeta života i obrazovanja u područjima posebne državne skrbi sudionici predlažu stvaranje poticajnih politika, usmjerenih na razvoj područja posebne državne skrbi.

Rezultati istraživanja pokazali su kako je najveći nedostatak života i obrazovanja u područjima posebne državne skrbi izoliranosti od velikih županijskih centara te nedovoljan broj kulturnih i sportskih sadržaja u okolini.

Nadalje, pozitivni aspekti obrazovanja u ispitivanim područjima povezani su s malim brojem učenika i zaposlenika u školama koje su sudjelovale u istraživanju. Rezultati pokazuju kako su odnosi među zaposlenicima i učenicima jako dobri, svi se međusobno

poznaju te vlada ugodna atmosfera. Također, mali broj učenika u ovim područjima omogućuje nastavnicima gotovo individualni oblik rad sa svakim učenikom.

Ispitivanje i ukazivanje na postojanje nedostataka kada je u pitanju zadovoljenost prava na obrazovanje prvi je korak u poboljšanju zadovoljenosti istoga. Stoga svako novo istraživanje, pa tako i ovo, predstavlja jedan korak bliže tom cilju.

10. Literatura

Ajduković, M., Matančević, J., & Rimac, I. (2017) Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), str. 277-308. Dostupno na: [file:///C:/Users/Marija/Downloads/03_Ajdukovic%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Marija/Downloads/03_Ajdukovic%20(1).pdf). [27. svibnja 2019]

Barnier Leroy, S. (2016) Pravo na obrazovanje kao temeljno pravo. Povijesno – politički i kulturni razvoj međunarodnog i EU pravnog okvira U: Luatti, L. (ur.) *Pravo na obrazovanje: obrazovanjem protiv siromaštva i isključenosti*. Pula: Tiskara MPS d.o.o, str. 19 – 34

Centar za mirovne studije (2016) *Nejednakosti u Hrvatskoj - Nejednakosti u području obrazovnog sustava i ishoda obrazovanja*. Zagreb: Centar za mirovne studije
Dostupno na: <http://nejednakost.cms.hr/wpcontent/uploads/2016/09/NEJEDNAKOSTI-U-HRVATSKOJ-OBRAZOVANJE-.pdf> [22. lipnja 2019]

Čavrak, V. (2004) Procjena kapaciteta razvitka područja posebne državne skrbi. *Ekonomski pregled*, 55(5-6), str. 412-435.
Dostupno na: [file:///C:/Users/Marija/Downloads/2Cavrak%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Marija/Downloads/2Cavrak%20(2).pdf) [28. lipnja 2019]

Čorkalo Biruški, D. (2014) Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), str. 393-423.
Dostupno na: <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.7> [12. lipnja 2019]

Družić Ljubotina, O., Sabolić, T., Kletečki Radović, M. (2017) Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), str. 243-276. Dostupno na: <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.185> [10. lipnja 2019]

Državni zavod za statistiku (2016) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima. Državni zavod za statistiku, Zagreb, Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf [27. travnja 2019]

- Eurostata (2019) *General government expenditure by function*
Dostupno na: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [10. travnja 2019]
- Farnell, T. (2012). Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. U: Sage Publications. Kiš-Glavaš, L.(ur.), *Studenti s invaliditetom: Opće smjernice*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, str.14-34.
- Halmi, A. (2005) *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada slap.
- Hrvatska gospodarska komora (2013) *Područja posebne državne skrbi*
Dostupno na:
<https://www.hgk.hr/documents/pregledrazvojnihpokazateljapodrucjaposebnedrzavneskrbipremapopisu2011godine578ddddd12f36e.pdf> [16. lipnja 2019]
- Kletečki Radović, M., Vejmelka, L., Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), str. 199-242 Dostupno na: <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.181>. [10. lipnja 2019]
- Knežević-Florić, O., Ninković, S. (2012) *Horizonti istraživanja u obrazovanju*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., Budak, J. (2004). Područja posebne državne skrbi u Hrvatskoj-razlike u regionalnoj razvijenosti i demografsko-obrazovne karakteristike. *Ekonomski pregled*, 55(5-6), str. 389-411.
Dostupno na: [file:///C:/Users/Marija/Downloads/1Lovrinevic%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Marija/Downloads/1Lovrinevic%20(3).pdf) [20. lipnja 2019]
- Maleš, D. (2002) Obrazovanje – osnovno ljudsko pravo. *Napredak*, 143(4), str. 388 – 402
- Melchiorre, A. (2010) The Right to Education. *Submission for the NGO Consultation on the UN Draft Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights: the rights of the poor*. Geneva: Right to Education Project
- Milić, R. i sur. (2014) *Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko – dalmatinske županije 2014. – 2020*. Dostupno na: <http://www.rera.hr/upload/stranice/2017/05/2017-05-25/92/strategijarazvojaljudskihpotencijala.pdf> [10. svibnja 2019]
- Ministarstvo za demografiju, obitelji, mlade i socijalnu politiku (2018) *Demografske mjere – općine*.
Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/demografija/demografske-mjere-na-lokalnoj-i-zupanijskoj-razini/10177> [15. srpnja 2019]
- Narodne novine (2008) *Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja*.
Dostupno na:
file:///C:/Users/Marija/Downloads/Dr%C5%BEavni%20pedago%C5%A1ki%20standard_O%C5%A0.pdf [10. svibnja 2019]

Narodne novine (2010) *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*. Dostupno na: [https://www.zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda](https://www.zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda) [10. svibnja 2019]

Narodne novine (2018) *Zakon o područjima posebne državne skrbi*. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/471/Zakon-o-podru%C4%8Djima-posebne-dr%C5%BEavne-skrbi> [10. travnja 2019]

Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948) UN.

Dostupno na:

https://www.pariter.hr/wpcontent/uploads/2014/10/opca_deklaracija_o_ljudskimpravima.pdf [10. svibnja 2019]

Općina Hrvace (2018) Dostupno na: <http://www.opcina-hrvace.hr/> [5. ožujka 2019]

Općina Lećevecica (2018) Dostupno na: <http://www.lecevecica.hr/> [5. ožujka 2019]

Općina Lokvičići (2018) Dostupno na: <http://www.lokvicici.hr/> [5. ožujka 2019]

Općina Otok (2018) Dostupno na: <https://www.opcina-otok.hr/> [5. ožujka 2019]

Općina Prgomet (2018) Dostupno na: <http://opcina-prgomet.hr/wp/> [5. ožujka 2019]

Općina Proložac (2018) Dostupno na: <http://prolozac.hr/> [5. ožujka 2019]

Općina Runovići (2018) Dostupno na: <https://www.runovici.hr/> [5. ožujka 2019]

Općina Zagvozd (2018) Dostupno na: <http://www.zagvozd.hr/> [5. ožujka 2019]

Pravobraniteljica za djecu (2014) *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2014*. Dostupno na:

<http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> [5. travnja 2019]

Pravobraniteljica za djecu (2015) *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2015*. Dostupno na:

<http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> [5. travnja 2019]

Pravobraniteljica za djecu (2016) *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2016*. Dostupno na:

<http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> [5. travnja 2019]

Pravobraniteljica za djecu (2017) *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2017*. Dostupno na:

<http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> [5. travnja 2019]

Pravobraniteljica za djecu (2018) *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2018*. Dostupno na:

<http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> [5. travnja 2019]

Radaković, L., & Kilibarda, Z. (2006). Katarina Tomaševski. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 40(83), 17-18. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/8728> [5. svibnja 2019]

Snape, D., Spencer, L. (2003) *The Foundations of Qualitative Research*. U: Ritchie, J., Lewis, J. (ur.) *Qualitative Research Practice*, London: Sage, str. 1 – 23

Spajić-Vrkaš, V. i sur. (2004) *Poučavati prava i slobode*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Srivastava, A., Thomson, S. B. (2009) *Framework analysis: a qualitative methodology for applied policy research*

Dostupno na:

file:///C:/Users/Marija/Downloads/Framework_Analysis_A_Qualitative_Methodology_for_A.pdf [12. lipnja 2019]

Širanović, A. (2012) Što je to pravo na obrazovanje i kako prepoznati kada se ono krši? *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 23(102), 18-19

Širanović, A. (2016) Pravo na obrazovanje: normativno određenje i stanje u hrvatskoj odgojno – obrazovnoj praksi U: Luatti, L. (ur.) *Pravo na obrazovanje: obrazovanjem protiv siromaštva i isključenosti*. Pula: Tiskara MPS d.o.o, str. 35 – 41.

Tomaševski, K. (2006) *Human rights obligation in education: The 4 – A Scheme*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers

Tomaševski, K. (2001) *Human rights obligation: making education available, accessible, acceptable and adaptable*. Gothenburg: Novum Grafiska AB

UNICEF (1989) *Konvencija o pravima djeteta*

Dostupno

na:

https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djete_ta_full.pdf [28. ožujka 2019]

UNICEF (2015) *Fixing the broken promise of education for all*. Canada: UNESCO Institute for statistics

Dostupno na: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fixing-broken-promise-efa-findings-global-initiative-oosc-education-2015-en_2.pdf

UNICEF (2016) *The State of the World's Children 2016*. New Yourk: United Nations Children's Fund.

Dostupno na: https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_SOWC_2016.pdf [26. travnja 2019]

Yin, R. K. (2009) *Case study research and applications: Design and methods* (4th Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

11. Prilozi

Prilog 1. Molba za sudjelovanje u istraživanju

Marija Bartulović, studentica 2. godine diplomskog studija pedagogije

Odsjek za pedagogiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

OŠ (Naziv škole)

Adresa škole

Ravnatelj/ica: (Ime i prezime)

Poštovani/poštovana,

Moje ime je Marija Bartulović, studentica sam druge godine diplomskog studija pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Pod mentorstvom profesorice dr. sc. Ane Širanović izrađujem diplomski rad pod nazivom *Pravo djeteta na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi na primjeru Splitsko-dalmatinske županije*. Cilj je rada dobiti uvid u iskustvo odgoja i obrazovanja u područjima posebne državne skrbi.

Namjernim uzorkovanjem prema relevantnim kriterijima (broj učenika, stopa rizika od siromaštva općine u kojoj se škola nalazi, udaljenost mjesta u kojem se škola nalazi od centara županije), za sudjelovanje u istraživanju uz još nekolicinu škola u županiji izabrali smo i Vašu školu.

U istraživanju je predviđeno sudjelovanje ravnatelja, pedagoga ili psihologa i jednog učitelja Vaše škole (s više od 5 godina radnog staža u Vašoj školi). Sudjelovanje u istraživanju bit će dobrovoljno (od sudionika će se zatražiti pismeni pristanak), a sudionicima će biti zajamčeni anonimnost, povjerljivost njihovih odgovora i mogućnost odustajanja od istraživanja u bilo kojem trenutku bez navođenja razloga. Metoda koja će

biti korištena u istraživanju je intervju, a predviđeno trajanje individualnog intervjua je do 45 minuta.

Svi podaci koji će se intervjuiranjem prikupiti koristit će se isključivo za izradu diplomskog rada, a ako to budete željeli, rad ćete prije predaje moći dobiti na uvid.

Nadam se da ćete pozitivno razmotriti ovu zamolbu i pomoći mi u istraživanju ove važne teme.

Za sva dodatna pitanja i pojašnjenja možete me kontaktirati na:

Tel: _____⁴ E-mail: _____

Unaprijed hvala!

Srdačno Vas pozdravljam,

Marija Bartulović

Prilog 2.. Suglasnost za provođenje i snimanje intervjua

SUGLASNOST ZA PROVOĐENJE I SNIMANJE INTERVJUA

Ovu suglasnost dajem u svrhu sudjelovanja u istraživanju studentice Marije Bartulović koje se provodi za potrebe izrade diplomskog rada pod naslovom Pravo djeteta na obrazovanje u područjima posebne državne skrbi na primjeru Splitsko-dalmatinske županije i mentorstvom dr. sc. Ane Širanović. Cilj rada je dobivanje uvida u iskustvo odgoja i obrazovanja u područjima posebne državne skrbi.

Suglasan/suglasna sam s time da sudjelujem u intervjuu koji će se snimati diktafonom, a čiji će se audio zapis koristiti isključivo za potrebe pisanja diplomskog rada. Pristup audio zapisu i transkriptima imat će isključivo studentica i mentorica. Također, suglasan/suglasna sam s time da će se u diplomskom radu pojedini dijelovi intervjua citirati ili parafrazirati, ali uz strogo poštivanje moje anonimnosti.

Potvrđujem da je moj pristanak na istraživanje potpuno dobrovoljan i da sam informiran/a da imam pravo odustati u bilo kojem trenutku. Potvrđujem i da sam informiran/a da se za uvid u rezultate istraživanja mogu javiti studentici putem e-mail adrese: 3b.marija@gmail.com.

⁴ Telefonski broj i e-mail adresa su u ovom radu uklonjeni zbog zaštite podataka, dok su u izvornom protokolu bili navedeni.

Izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da navedeno u ovoj suglasnosti u cijelosti razumijem i prihvaćam.

(Mjesto i nadnevak)

(Ime i prezime ispitanice/ispitanika)

(Potpis ispitanice/ispitanika)

Prilog 3. Protokol intervjua – ravnatelj

PROTOKOL INTERVJUA – RAVNATELJ

Opći podatci o ispitanicima

SPOL:

DOB:

RADNO MJESTO:

GODINE RADNOG STAŽA:

Raspoloživost

1. Možete li mi opisati organizaciju rada Vaše matične škole i područne škole kojoj pripadaju naselja s područja posebne državne skrbi? (smjenski rad)

Kako koordinirate rad matične škole i područnih škola? Koliko se možete posvetiti radu u svakoj od škola?

Smatrate li da takva organizacija ustanova zadovoljava potrebe područja u kojem djeluje? Mislite li kako je potrebno drugačije organizirati odgojno – obrazovne ustanove? Možete li mi opisati kako bi ta organizacija izgledala?

2. Možete li mi opisati kakva je pomoć i potpora koju dobivate od državne uprave, županije i tijela lokalne uprave? Smatrate li kako postoji potreba za većom pomoći i potporom? U kojim segmentima rada bi to bilo?

3. Smatrate li da je potrebno usmjeriti više pažnje na područja posebne državne skrbi kada je u pitanju stvaranje obrazovnih politika u Republici Hrvatskoj? Možete li mi objasniti koji su razlozi Vašeg mišljenja?

4. Kada biste Vi bili akter obrazovne politike kako biste pružali potporu područjima posebne državne skrbi?

Dostupnost

1. Možete li mi reći na koje sve načine učenici putuju od kuće do škole? Što biste izdvojili kao najveće izazove kada je u pitanju put učenika do škole? Jesu li svi načini i putovi sigurni za učenike? Što bi se moglo napraviti kako bi se taj put za učenike učinio jednostavnijim i sigurnijim?

2. Postoji li potreba za prijevozom učenika do škole na području posebne državne skrbi?

Je li učenicima prijevoz osiguran i (su)financiran? Tko osigurava i tko financira prijevoz za učenike? Smatrate li da postoji neki bolji način organizacije prijevoza učenika? Možete li mi ga ukratko opisati?

3. Pohađaju li Vašu školu učenici s motoričkim teškoćama?

Je li za te učenike osiguran pristup? Na koji način je osiguran pristup (rampa, lift, učionice u prizemlju)?

4. Jesu li učenicima u Vašoj školi osigurani udžbenici?

Tko osigurava udžbenike? Za koje učenike su oni osigurani? Smatrate li da takav pristup zadovoljava potrebe učenika koji pohađaju Vašu školu? Koje bi prema Vama bilo najbolje rješenje?

5. Je li učenicima u Vašoj školi osiguran topli obrok?

Kojim učenicima je osiguran topli obrok? Tko osigurava topli obrok? Smatrate li da su potrebe učenika zadovoljene? Koje bi prema Vama bilo najbolje rješenje?

6. Postoji li oblik financijske potpore učenicima s područja posebne državne skrbi od strane države, županije i lokalne zajednice ili iz nekog drugog izvora?

Prihvatljivost

1. Možete li mi opisati opremljenost Vaše matične škole i područne škole kojoj pripadaju naselja s područja posebne državne skrbi? Kakvo je: prostorno uređenje, namještaj, tehnologija, školska dvorana, školsko igralište i sl.

Možete li mi opisati kako su opremljene učionice u Vašoj školi?

Kako biste opisali estetsko uređenje škole?

Postoji li u Vašoj školi prostor/kutak namijenjen za odmor, razgovor, druženje ili druge aktivnosti učenika i/ili učitelja?

Na što ste posebno ponosni, što smatrate posebno vrijednim kada je u pitanju opremljenost vaših škola?

2. Postoji li potreba za boljom opremljenošću škola?

Suočavate li se s nekim poteškoćama/izazovima vezanim uz Vaše nastojanje da što bolje opremite školu?

Koji su uzroci tih poteškoća i kako ih možete prevladati?

3. Jeste li zadovoljni kvalitetom obrazovanja koju učenici imaju po završetku Vaše škole?

Možete li mi pojasniti Vaš odgovor?

Što biste izdvojili kao jaku stranu u procesu obrazovanja u Vašoj školi? Smatrate li da postoji prostor za poboljšanje kvalitete obrazovnog procesa? Kako biste mogli ostvariti poboljšanje?

Postoje li neki izazovi kada govorimo o kvaliteti koje biste izdvojili kao specifične za područja posebne državne skrbi?

4. Možete li mi opisati mogućnosti stručnog usavršavanja učitelja i stručnih suradnika zaposlenih u Vašoj školi?

Smatrate li da postoji potreba za drugačijim i/ili kvalitetnijim oblicima usavršavanja?

Što mislite tko bi i kako mogao osigurati prikladnije oblike profesionalnog usavršavanja?

5. Možete li mi opisati odnos zaposlenika unutar Vašeg kolektiva? Kako radite na unaprjeđenju odnosa u kolektivu?

6. Možete li mi opisati odnos među učenicima u Vašoj školi? Nailazite li na neke probleme specifične za vršnjačke odnose (vršnjačko nasilje, svađe i sl.)? Kako se nosite s tim problemima?

Kako radite na unaprjeđenju kvalitete odnosa među učenika?

7. Možete li mi opisati kakav je odnos između učitelja i učenika u Vašoj školi? Možete li mi dati neke primjere dobrih i manje dobrih odnosa? Kako radite na unaprjeđenju odnosa među učenicima i učiteljima?

8. Možete li mi reći koji je moto Vaše škole? Možete li mi izdvojiti vrijednosti koje se njeguju u Vašoj školi? Na koji način i putem kojih aktivnosti negujete te vrijednosti?

9. Postoje li projekti financirani/pokrenuti od strane: Europske Unije, države, županije, lokalne zajednice ili same škole? Možete li mi nabrojiti i opisati neke od njih? Postoje li u Vašoj školi neki načini rada koji su inovativni i s kojima se ponosite?

10. Kako biste opisali kvalitetu suradnje s roditeljima? Postoje li izazovi u suradnji s roditeljima? Kako radite na poboljšanju suradnje s roditeljima?

Prilagodljivost

1. Postoji li potreba za nekim specifičnim prilagodbama procesa obrazovanja ili škola s obzirom na to da škole pohađaju učenici s područja posebne državne skrbi?

Možete li mi opisati situacije u kojima se to događa? Kako se nosite s tim izazovima?

Što bi Vam moglo pomoći u njihovom lakšem savladavanju?

2. Koliko učenika s teškoćama pohađa Vašu školu? Koje teškoće učenici imaju? Možete li mi ukratko opisati rad s učenicima s teškoćama?

Nailazite li na poteškoće/izazove u radu s njima? Koji su uzroci tih izazova i kako biste ih mogli prevladati?

Smatrate li da su učitelji spremni za rad s učenicima s teškoćama?

3. Postoji li potreba za osiguranjem asistenata u nastavi učenicima s teškoćama? Tko osigurava zapošljavanje asistenata u nastavi? Nailazite li na prepreke kada je u pitanju zapošljavanje asistenata u nastavi?

4. Postoji li potpora određenih organizacija/udruga usmjerenih na rad s djecom s teškoćama u razvoju u vašoj zajednici?

Možete li mi opisati rad i Vašu suradnju s tom organizacijom/udrugom?

Smatrate li da postoji potreba za takvim oblikom potpore?

5. Što su prema Vašem mišljenju najveće prednosti, a što nedostaci obrazovanja učenika s područja posebne državne skrbi?

6. Smatrate li da postoji nešto što sam izostavila, a što je potrebno spomenuti?

Prilog 4. Protokol intervjua – stručni suradnik

PROTOKOL INTERVJUA – STRUČNI SURADNIK

Opći podatci o ispitanicima

SPOL:

DOB:

RADNO MJESTO:

GODINE RADNOG STAŽA:

Raspoloživost

1. Možete li mi opisati organizaciju rada Vaše matične škole i područne škole kojoj pripadaju naselja s područja posebne državne skrbi? (smjenski rad)

Kako koordinirate rad matične škole i područnih škola? Koliko se možete posvetiti radu u svakoj od škola?

Smatrate li da takva organizacija ustanova zadovoljava potrebe područja u kojem djeluje? Mislite li kako je potrebno drugačije organizirati odgojno – obrazovne ustanove? Možete li mi opisati kako bi ta organizacija izgledala?

2. Možete li mi opisati kakva je pomoć i potpora koju dobivate od državne uprave, županije i tijela lokalne uprave? Smatrate li kako postoji potreba za većom pomoći i potporom? U kojim segmentima rada bi to bilo?

3. Smatrate li da je potrebno usmjeriti više pažnje na područja posebne državne skrbi kada je u pitanju stvaranje obrazovnih politika u Republici Hrvatskoj? Možete li mi objasniti koji su razlozi Vašeg mišljenja?

4. Kada biste Vi bili akter obrazovne politike kako biste pružali potporu područjima posebne državne skrbi?

Dostupnost

1. Možete li mi reći na koje sve načine učenici putuju od kuće do škole? Što biste izdvojili kao najveće izazove kada je u pitanju put učenika do škole? Jesu li svi načini i putovi sigurni za učenike? Što bi se moglo napraviti kako bi se taj put za učenike učinio jednostavnijim i sigurnijim?

2. Postoji li potreba za prijevozom učenika do škole koji žive na području posebne državne skrbi?

Je li učenicima prijevoz osiguran i (su)financiran? Tko osigurava i tko financira prijevoz za učenike? Smatrate li da postoji neki bolji način organizacije prijevoza učenika? Možete li mi ga ukratko opisati?

3. Pohađaju li Vašu školu učenici s motoričkim teškoćama?

Je li za te učenike osiguran pristup? Na koji način je osiguran pristup (rampa, lift, učionice u prizemlju)?

4. Jesu li učenicima u Vašoj školi osigurani udžbenici?

Tko osigurava udžbenike? Za koje učenike su oni osigurani?

Smatrate li da takav pristup zadovoljava potrebe učenika koji pohađaju Vašu školu? Koje bi prema Vama bilo najbolje rješenje?

5. Je li učenicima u Vašoj školi osiguran topli obrok?

Kojim učenicima je osiguran topli obrok? Tko osigurava topli obrok?

Smatrate li da su potrebe učenika zadovoljene? Koje bi prema Vama bilo najbolje rješenje?

6. Postoji li oblik financijske potpore učenicima s područja posebne državne skrbi od strane države, županije i lokalne zajednice ili iz nekog drugog izvora?

7. Nailazite li na izazove u radu s učenicima s područja posebne državne skrbi kada su u pitanju financijski izdaci za obrazovanje?

Možete li mi opisati neke situacije u kojima se to događa? Što bi prema Vašem mišljenju bilo rješenje tog problema?

Smatrate li da situacije u kojima učenici nemaju financijske mogućnosti kao i njihovi vršnjaci imaju negativne utjecaje na njih (osjećaj manje vrijednosti, frustracije, isključenost iz skupine i sl.)?

8. Postoje li u Vašoj zajednici sustavi potpore i pomoći kojima se možete obratiti ili uputiti roditelje kada su u pitanju financijske nemogućnosti?

Prihvatljivost

1. Možete li mi opisati opremljenost Vaše matične škole i područne škole kojoj pripadaju naselja s područja posebne državne skrbi? Kakvo je: prostorno uređenje, namještaj, tehnologija, školska dvorana, školsko igralište i sl.

Možete li mi opisati kako su opremljene učionice u Vašoj školi?
Kako biste opisali estetsko uređenje škole?
Postoji li u Vašoj školi prostor/kutak namijenjen za odmor, razgovor, druženje ili druge aktivnosti učenika i/ili učitelja?

Na što ste posebno ponosni, što smatrate posebno vrijednim kada je u pitanju opremljenost vaših škola?

2. Postoji li potreba za boljom opremljenošću škola?

Suočavate li se s nekim poteškoćama/izazovima vezanim uz Vaše nastojanje da što bolje opremite školu?
Koji su uzroci tih poteškoća i kako ih možete prevladati?

3. Jeste li zadovoljni kvalitetom obrazovanja koju učenici imaju po završetku Vaše škole?
Možete li mi pojasniti Vaš odgovor?

Što biste izdvojili kao jaku stranu u procesu obrazovanja u Vašoj školi?
Smatrate li da postoji prostor za poboljšanje kvalitete obrazovnog procesa? Kako biste mogli ostvariti poboljšanje?

Postoje li neki izazovi kada govorimo o kvaliteti koje biste izdvojili kao specifične za područja posebne državne skrbi?

4. Možete li mi opisati mogućnosti stručnog usavršavanja učitelja i stručnih suradnika zaposlenih u Vašoj školi?

Smatrate li da postoji potreba za drugačijim i/ili kvalitetnijim oblicima usavršavanja?
Što mislite tko bi i kako mogao osigurati prikladnije oblike profesionalnog usavršavanja?

5. Možete li mi opisati odnos zaposlenika unutar Vašeg kolektiva?
Kako radite na unaprjeđenju odnosa u kolektivu?

6. Možete li mi opisati odnos među učenicima u Vašoj školi?
Nailazite li na neke probleme specifične za vršnjačke odnose (vršnjačko nasilje, svađe i sl.)? Kako se nosite s tim problemima?

Kako radite na unaprjeđenju kvalitete odnosa među učenika?

7. Možete li mi opisati kakav je odnos između učitelja i učenika u Vašoj školi?
Možete li mi dati neke primjere dobrih i manje dobrih odnosa?
Kako radite na unaprjeđenju odnosa među učenicima i učiteljima?

8. Možete li mi reći koji je moto Vaše škole?

Možete li mi izdvojiti vrijednosti koje se njeguju u Vašoj školi? Na koji način i putem kojih aktivnosti negujete te vrijednosti?

9. Možete li mi reći koje se izvannastavne aktivnosti nude učenicima u Vašoj školi?

Kakav je interes učenika za sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima?

Kakav je angažman učitelja kada je u pitanju provođenje izvannastavnih aktivnosti?

10. Postoje li projekti financirani/pokrenuti od strane: Europske Unije, države, županije, lokalne zajednice ili same škole? Možete li mi nabrojiti i opisati neke od njih? Postoje li u Vašoj školi neki načini rada koji su inovativni i s kojima se ponosite?

11. Kako biste opisali kvalitetu suradnje s roditeljima? Postoje li izazovi u suradnji s roditeljima? Kako radite na poboljšanju suradnje s roditeljima?

Prilagodljivost

1. Postoji li potreba za nekim specifičnim prilagodbama procesa obrazovanja ili škola s obzirom na to da škole pohađaju učenici s područja posebne državne skrbi?

Možete li mi opisati situacije u kojima se to događa? Kako se nosite s tim izazovima?

Što bi Vam moglo pomoći u njihovom lakšem savladavanju?

2. Koliko učenika s teškoćama pohađa Vašu školu? Koje teškoće učenici imaju? Možete li mi ukratko opisati rad s učenicima s teškoćama?

Nailazite li na poteškoće/izazove u radu s njima? Koji su uzroci tih izazova i kako biste ih mogli prevladati?

Smatrate li da su učitelji spremni za rad s učenicima s teškoćama?

3. Postoji li potreba za osiguranjem asistenata u nastavi učenicima s teškoćama?

Tko osigurava zapošljavanje asistenata u nastavi? Nailazite li na prepreke kada je u pitanju zapošljavanje asistenata u nastavi?

4. Postoji li potpora određenih organizacija/udruga usmjerenih na rad s djecom s teškoćama u razvoju u vašoj zajednici?

Možete li mi opisati rad i Vašu suradnju s tom organizacijom/udrugom?

Smatrate li da postoji potreba za takvim oblikom potpore?

5. Što su prema Vašem mišljenju najveće prednosti, a što nedostaci obrazovanja učenika s područja posebne državne skrbi?

6. Smatrate li da postoji nešto što sam izostavila, a što je potrebno spomenuti?

Prilog 5. Protokol intervjua – učitelj

PROTOKOL INTERVJUA – UČITELJ

Opći podatci o ispitanicima

SPOL:

DOB:

RADNO MJESTO:

GODINE RADNOG STAŽA:

Raspoloživost

1. Smatrate li da je potrebno usmjeriti više pažnje na područja posebne državne skrbi kada je u pitanju stvaranje obrazovnih politika u Republici Hrvatskoj? Možete li mi objasniti koji su razlozi Vašeg mišljenja?

2. Kada biste Vi bili akter obrazovne politike kako biste pružali potporu područjima posebne državne skrbi?

Dostupnost

1. Možete li mi reći na koje sve načine učenici putuju od kuće do škole?

Što biste izdvojili kao najveće izazove kada je u pitanju put učenika do škole?
Jesu li svi načini i putovi sigurni za učenike?
Što bi se moglo napraviti kako bi se taj put za učenike učinio jednostavnijim i sigurnijim?

2. Postoji li potreba za prijevozom učenika do škole koji žive na području posebne državne skrbi?
Je li učenicima prijevoz osiguran i (su)financiran? Tko osigurava i tko financira prijevoz za učenike? Smatrate li da postoji neki bolji način organizacije prijevoza učenika? Možete li mi ga ukratko opisati?

3. Pohađaju li Vašu školu učenici s motoričkim teškoćama?
Je li za te učenike osiguran pristup? Na koji način je osiguran pristup (rampa, lift, učionice u prizemlju)?

4. Jesu li učenicima u Vašoj školi osigurani udžbenici?
Tko osigurava udžbenike? Za koje učenike su oni osigurani?
Smatrate li da takav pristup zadovoljava potrebe učenika koji pohađaju Vašu školu? Koje bi prema Vama bilo najbolje rješenje?

5. Je li učenicima u Vašoj školi osiguran topli obrok?

Kojim učenicima je osiguran topli obrok? Tko osigurava topli obrok?
Smatrate li da su potrebe učenika zadovoljene? Koje bi prema Vama bilo najbolje rješenje?

6. Postoji li oblik financijske potpore učenicima s područja posebne državne skrbi od strane države, županije i lokalne zajednice ili iz nekog drugog izvora?

7. Nailazite li na izazove u radu s učenicima s područja posebne državne skrbi kada su u pitanju financijski izdaci za obrazovanje?

Možete li mi opisati neke situacije u kojima se to događa? Što bi prema Vašem mišljenju bilo rješenje tog problema?

Smatrate li da situacije u kojima učenici nemaju financijske mogućnosti kao i njihovi vršnjaci imaju negativne utjecaje na njih (osjećaj manje vrijednosti, frustracije, isključenost iz skupine i sl.)?

8. Postoje li u Vašoj zajednici sustavi potpore i pomoći kojima se možete obratiti ili uputiti roditelje kada su u pitanju financijske nemogućnosti?

Prihvatljivost

1. Možete li mi opisati kako su opremljene učionice u Vašoj školi?
Kako biste opisali estetsko uređenje škole?

Postoji li u Vašoj školi prostor/kutak namijenjen za odmor, razgovor, druženje ili druge aktivnosti učenika i/ili učitelja?

Na što ste posebno ponosni, što smatrate posebno vrijednim kada je u pitanju opremljenost vaših škola?

2. Postoji li potreba za boljom opremljenošću škola?

Suočavate li se s nekim poteškoćama/izazovima vezanim uz Vaše nastojanje da što bolje opremite školu?

Koji su uzroci tih poteškoća i kako ih možete prevladati?

3. Možete li mi opisati mogućnosti stručnog usavršavanja učitelja i stručnih suradnika zaposlenih u Vašoj školi?

Smatrate li da postoji potreba za drugačijim i/ili kvalitetnijim oblicima usavršavanja?

Što mislite tko bi i kako mogao osigurati prikladnije oblike profesionalnog usavršavanja?

4. Možete li mi opisati odnos zaposlenika unutar Vašeg kolektiva?
Kako radite na unaprjeđenju odnosa u kolektivu?

5. Možete li mi opisati odnos među učenicima u Vašoj školi?
Nailazite li na neke probleme specifične za vršnjačke odnose (vršnjačko nasilje, svađe i sl.)? Kako se nosite s tim problemima?

Kako radite na unaprjeđenju kvalitete odnosa među učenika?

6. Možete li mi opisati kakav je odnos između učitelja i učenika u Vašoj školi?
Možete li mi dati neke primjere dobrih i manje dobrih odnosa?
Kako radite na unaprjeđenju odnosa među učenicima i učiteljima?

7. Kako biste opisali kvalitetu suradnje s roditeljima? Postoje li izazovi u suradnji s roditeljima? Kako radite na poboljšanju suradnje s roditeljima?

Prilagodljivost

1. Postoji li potreba za nekim specifičnim prilagodbama procesa obrazovanja ili škola s obzirom na to da škole pohađaju učenici s područja posebne državne skrbi?

Možete li mi opisati situacije u kojima se to događa? Kako se nosite s tim izazovima?

Što bi Vam moglo pomoći u njihovom lakšem savladavanju?

2. Koliko učenika s teškoćama pohađa Vašu školu? Koje teškoće učenici imaju?
Možete li mi ukratko opisati rad s učenicima s teškoćama?

Nailazite li na poteškoće/izazove u radu s njima? Koji su uzroci tih izazova i kako biste ih mogli prevladati?

Smatrate li da su učitelji spremni za rad s učenicima s teškoćama?

3. Postoji li potreba za osiguravanjem asistenata u nastavi učenicima s teškoćama?

Tko omogućava zapošljavanje asistenata u nastavi? Nailazite li na prepreke kada je u pitanju zapošljavanje asistenata u nastavi?

4. Postoji li potpora određenih organizacija/udruga usmjerenih na rad s djecom s teškoćama u razvoju u vašoj zajednici?

Možete li mi opisati rad i Vašu suradnju s tom organizacijom/udrugom?

Smatrate li da postoji potreba za takvim oblikom potpore?

5. Što su prema Vašem mišljenju najveće prednosti, a što nedostaci obrazovanja učenika s područja posebne državne skrbi?

6. Smatrate li da postoji nešto što sam izostavila, a što je potrebno spomenuti?